

ยูโทเปียสมัยใหม่ (กว่า): ปฏิสนัการแห่งสถาปัตยกรรมและวิถีเมือง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คมกริช ธนะเพทย์

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

thanapet@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนต่อของบทความ “จากบาเบลสู่ยูโทเปียสมัยใหม่” ที่เคยตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับเดือนธันวาคม 2553 โดยอาศัยโครงสร้างทางทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมที่พิจารณาการเปลี่ยนแปลง (movement) ของแนวคิดทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ว่ามีแก่นแกนอยู่ที่กระแส Modernism เพื่อชี้ให้เห็นว่าตลอดระยะเวลา 100 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงเชิงทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ได้รับอิทธิพลจากความพยายามที่จะทำให้เกิดการอยู่อาศัยเป็นสังคมเมือง หรือวิถีเมืองที่ดี (Good urbanism) ส่วนหนึ่งของแนวคิดของสถาปนิกชื่อดังหลายท่านในช่วงเวลาดังกล่าว ล้วนแล้วแต่อุทิศให้แก่การให้ความหมายของงานสถาปัตยกรรม ในฐานะองค์ประกอบสำคัญต่อการสร้างเมืองแห่งอนาคตในรูปแบบต่างๆ จนถึง การอธิบายงานสถาปัตยกรรมผ่านความเข้าใจเรื่องที่ว่างสาธารณะ และความเป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งในมิติทางวิศวกรรม จนถึงความเป็นสังคมเศรษฐกิจ โดยมีภาพรวมอยู่ที่การอยู่อาศัยแบบวิถีเมือง

คำสำคัญ: ทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม การออกแบบชุมชนเมือง ยูโทเปีย วิถีเมือง

New (er) Utopia: Dialogues of Architecture and Urbanism

Assistant Professor Komgri Thanapet

Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

thanapet@hotmail.com

Abstract

A sequel to another article by the same author, “From Babel to Modernism Utopia,” (Journal of the Faculty of Architecture, Chulalongkorn University, December, 2010), this article focuses on the theoretical framework

that examines the movement of contemporary architectural theory of the past 100 years, or from Modernism to Postmodernism. Especially since the Postwar period, architectural theories have been significantly influenced by the ideas and implementation of good urbanism. Many great architects had devoted their imagination to the meaning of architecture as a significant element in the construction of various urban utopias for a better future. Others had examined and described architecture through the understanding of public spaces and the built environment. From the engineering to socio-economic dimensions, these theoretical dialogues share a common, holistic vision of good urbanism for the better future.

Keywords: Architectural Theory, Urban Design, Utopia, Urbanism

บทนำ

แม้ว่าคำว่า “สถาปัตยกรรมเมือง” หรือการออกแบบเมือง (Urban design) นั้นจะเป็นคำใหม่ที่มีผู้นิยมมาเมื่อศตวรรษที่ผ่านมา แต่การพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบอาคาร เมือง และวิถีชีวิตของคนในเมืองเป็นสิ่งที่ถูกเขียนและปรากฏเป็นวาทกรรมที่สำคัญให้คนได้ยึดถือและเป็นต้นแบบมานาน วาทกรรมดังกล่าวมีหลากหลายรูปแบบตามยุคสมัยที่ต่างกันมาเป็นเวลานานนับพันปี หรืออาจจะเรียกได้ว่านับตั้งแต่การมีบันทึกถึงการรวมตัวกันเป็นเมืองแห่งแรกขึ้นบนโลกก็ว่าได้ “เพราะเมืองไม่ใช่แค่เรื่องของกรวางแผน และสถาปัตยกรรมไม่ใช่แค่เรื่องของอาคาร” ข้อเขียนที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมเมืองจึง

ประกอบไปด้วยการกล่าวถึงวิถีชีวิตเมือง (Urbanism)¹ และรูปแบบทางกายภาพที่ควรจะเป็น (architecture) ซึ่งแต่ละยุคแต่ละสมัยมีรูปแบบและความสัมพันธ์กันแตกต่างกันไป และมีลักษณะวิพากษ์กันเองตามพื้นฐานการเปลี่ยนของสังคมมนุษย์และรูปแบบเหตุผลและความจำเป็นของการตั้งถิ่นฐานในแต่ละยุคแต่ละสมัยบนพื้นฐานงานเขียนและพัฒนาการของสังคมตะวันตก

จากบทความเรื่อง “จากบาเบลสู่ยูโทเปียสมัยใหม่”² ผู้เขียนได้ชี้ประเด็นว่า Urbanism ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมต่างๆ อย่าง The Bible, Utopia (Sir Thomas More, 1478 – 1535) และ Towards a New Architecture รวมถึงผลงานอื่นๆ ของเลอ คอร์บูซีเยร์ (Le Corbusier) ล้วนแล้วแต่

¹ แม้ว่าราชบัณฑิตจะให้คำจำกัดความของคำว่า Urbanism ไว้ว่า “ชุมชนเมืองนิยม” แต่เพื่อให้สอดคล้องต่อความเข้าใจต่อกระแส New Urbanism ที่เน้นการศึกษาและสร้างรูปแบบการตั้งถิ่นฐานให้เหมาะกับวิถีชีวิตและความเป็นส่วสังคมของมนุษย์ ในบทความนี้จึงใช้คำว่า “วิถีเมือง” แทน Urbanism เพื่อสื่อความเข้าใจดังกล่าว

² บทความนี้เดิมเป็นส่วนหนึ่งของบทความที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงอุดมคติระหว่างวิถีเมืองและสถาปัตยกรรมตั้งแต่ที่มีระบุในคัมภีร์ไบเบิลจนถึงปัจจุบัน แต่เพื่อความเหมาะสมของเนื้อหาและความยาว บทความจึงจำเป็นต้องถูกแยกออกเป็น 2 ตอน โดยบทความตอนแรกชื่อ “จากบาเบลสู่ยูโทเปียสมัยใหม่” ตีพิมพ์ในวารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับเดือนธันวาคม 2553 โดยมีประเด็นตามบทความดังนี้

บทความ “จากบาเบลสู่ยูโทเปียสมัยใหม่” เป็นการสำรวจข้อคิดและข้อเขียนที่อยู่ใน “วรรณกรรม” 3 ชุดหลัก ที่สร้างวาทกรรมสำคัญ หรือมีส่วนชี้นำความคิดของสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตของเมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในโลกตะวันตก ต่างยุคสมัยกันของ 3 วาทกรรมหลัก ตั้งแต่ Early Christian, Renaissance, และ Modernism ที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงในรูปแบบของการเขียน ที่มา และเนื้อหาในการพูดถึงโลกและสังคมมนุษย์ อันประกอบด้วยคัมภีร์ไบเบิล หนังสือเรื่อง Utopia และแนวคิดในการสร้างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของเลอ คอร์บูซีเยร์ทั้ง 3 วาทกรรมนี้ มีความแตกต่างกันของยุคสมัยกว่าสองสหัสวรรษ ซึ่งอย่างไรก็ตามอิทธิพลที่มีต่อกันของ 3 วาทกรรมนี้จะถูกเขียนสอดแทรกโดยใช้การอธิบายด้วยเชิงอรรถเป็นสำคัญ จนข้อถกเถียงต่างๆ จะถูกชี้ประเด็นในบทสรุปผ่านอิทธิพลของเลอ คอร์บูซีเยร์ที่มีต่องานสถาปัตยกรรมในปัจจุบันในส่วนที่กล่าวถึง “หลากหลายยูโทเปีย; จากความเป็นคริสต์ศาสนสมัยใหม่” ว่าสถาปัตยกรรมถูกนิยามให้มีหน้าที่อย่างไรกับวิถีชีวิตของคนเมือง

สร้างมายาคติต่อภาพของเมืองจนถึงวิถีชีวิตในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ดังในส่วนสุดท้าย “หลากหลายสัญญา; จากความเป็นคริสเตียนสู่สมัยใหม่” ที่ผู้เขียนชี้ว่ามีการเปลี่ยนรูปของเมืองจากดินแดนในสัญญาและดินแดนของผู้เชื่อในพระเจ้าเป็นเจ้าอย่างเมืองเยรูซาเล็มใหม่ (New Jerusalem) สามารถนำสู่แม่แบบของเมืองสังคมนิยมและการแสวงหาสังคมอุดมคติที่ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในการควบคุมได้อย่างเมืองยูโทเปียและ การค้นหา “ยูโทเปีย” ได้กลายเป็นวาทกรรมของเมืองสมัยใหม่ (Modernism) สวัสดิการสังคม และสังคมอุดมคติแบบยูคฤตสากรรมอย่าง “Contemporaine pour trois million d’habitants” เมืองสมัยใหม่มีลักษณะที่ต้องละทิ้งอุดมคติทางชนชั้นที่สลับซับซ้อนหรือตัวตนตามแบบประเพณีไว้เบื้องหลัง เพื่อสู่การอยู่ร่วมกันในที่ว่างสาธารณะแบบ “Common Ground” ที่มีกลิ่นอายของยูโทเปียจากยุคเรอเนซองส์แบบเกาะอังกฤษ (Kongrij Thanapet, 2010)

ใน “ดินแดนในสัญญาใหม่ (กว่า)” จะเป็นการสำรวจวาทกรรมหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ในบทที่ชื่อว่า “หลังสมัยใหม่ดังวิถีเมือง” แสดงให้เห็นว่าแถลงการณ์หลังสงครามโลกตั้งแต่ปี 1960 นั้น เป็นอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนเมือง โดยอาศัยโครงสร้างทางทฤษฎีจากนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมอย่างชาร์ลส์ เจนคส์ (Charles Jencks) ที่พิจารณากระแสหลังสมัยใหม่ว่ามีทั้งตัวเป็นโพสต์โมเดิร์นนิสซึม (Postmodernism) เองและ เลต-โมเดิร์น (Late-modern), นิว-โมเดิร์น (New-modern) ไปจนถึง คริติกัลโมเดิร์นนิสซึม (Critical modernism) โดยบทความนี้เริ่มต้นจากการต่อยอดความฝันของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่สู่ Post-War Futurist ไปสู่การชี้ให้เห็นภาวะหลังสมัยใหม่ ทีวีชีวิต ความอัดแน่น และรูปแบบที่หลากหลายของการบริโภคของคนเมืองเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบและแนวคิดทางสถาปัตยกรรม ในขณะที่ความทันสมัยได้พามนุษย์ไปสู่จุดวิกฤตของการสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะของเมืองมากขึ้นจนมีข้อเสนอต่อการทำอะไรให้วิถีชีวิตเมืองดีขึ้นโดย

ไม่ใช่การสร้างข้อกำหนดทางกายภาพและระบบการใช้ประโยชน์พื้นที่แต่เพียงอย่างเดียว พื้นที่ทางกายภาพของเมืองเป็นสมรภูมิของการแก้ปัญหา พื้นที่อย่าง “ที่ว่างสมมุติ” หรือไซเบอร์สเปซ (Cyberspace) ซึ่งถือกำเนิดขึ้นมามีผลต่อวิถีชีวิตของคนเมืองและการตั้งถิ่นฐานแบบ “สถานที่ไร้ถิ่น” (None-place Place) และเป็นคำอธิบายว่ามนุษย์ต้องการการพัฒนาดินแดนในสัญญาไปในรูปแบบไหน โดยท้ายที่สุดบทความนี้อาศัยวาทกรรมของ เร็ม คูลฮาส (Rem Koolhaas)³ เป็นประเด็นในการแสดงให้เห็นสุดท้ายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์สถาปัตยกรรม และวิถีแห่งเมืองนั้นมีแนวคิดและความสัมพันธ์ที่ต่างออกไปเกิดขึ้นเสมอ โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่มีวันที่จะเรียบง่ายขึ้น แต่ในทางกลับกันจะทวีความซับซ้อนขึ้นจากการสานต่อวาทกรรมต่างๆ ที่เคยมีมา

แถลงการณ์หลังสมัยใหม่; Postmodern Manifestoes

การเปลี่ยนแปลงหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาเปลี่ยนโลกยูคฤตสากรรมอีกครั้งโดยไม่มีวาทกรรมที่ทรงพลังอย่าง Towards a New Architecture เกิดขึ้นอีกเลยจนศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ เช่นนี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องของดินแดนในสัญญาร่วมกันเพียงดินแดนเดียวหรือแบบแผนเดียวได้ลบลบทางหลงแล้ว โลกได้เข้าสู่สภาวะหลังสมัยใหม่ โดยมีการเปลี่ยนแปลงของเมืองและการต่อต้านแนวคิดแบบคอร์บูเซียนยูโทเปียเป็นแรงผลักดัน อย่างไรก็ตามแม้อิทธิพลของ New Urbanism นั้นมีความสัมพันธ์กับภาวะหลังสมัยใหม่โดยตรง แต่จากผลงานหลายๆ ชิ้นของชาร์ลส์ เจนคส์ อย่าง *Architecture Today* (1993) ที่รวมเอางานเขียนหลายเล่มก่อนหน้าของชาร์ลส์ เจนคส์ เข้าไว้เป็นเล่มเดียวกันชี้ว่ากระแสหลังสมัยใหม่ไม่ได้มาแทนที่กระแสสมัยใหม่นิยมอย่างที่หลายคนได้เข้าใจ แม้จะมีการประกาศการตายของสมัยใหม่นิยมอย่างเป็นทางการใน

³ เร็ม คูลฮาสสถาปนิกชาวดัตช์ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นเลอ คอร์บูซีเยแห่งโลกร่วมสมัย “Le Corbusier of Our Times”

วงการสถาปัตยกรรมโดยชาร์ลส์ เจิงส์เอง แต่อุดมคติ (ideology) ก็ยังอยู่ในรูปต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป จนอาจจะเรียกได้ว่าผลพวงหรือแถลงการณ์ใหม่ ๆ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นไม่ได้เป็นอิสระจากสมัยใหม่นิยม หรือความนิยมต่อแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลของเลอ คอร์บูซีเออร์ หรือกลุ่มคอร์บูเซียน (Corbusian) ได้เลย⁴

บัคมินสเตอร์ ฟูลเลอร์ (Buckminster Fuller) (1895 – 1985) เป็นวิศวกรที่มีผลงานที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง สถาปนิกมากที่สุด เสนอแนวคิดร่วมสมัยกับเลอ คอร์บูซีเออร์ ถึงรูปแบบที่อยู่อาศัยที่เบา และถอดประกอบได้จากชิ้นส่วนเล็ก ๆ แนวคิดเรื่อง Dymaxion House ที่เสนอไว้ตั้งแต่ 1929 มีผลต่อสถาปนิกบางกลุ่ม ที่พยายามหาทางออก เรื่องของความคุ้มค่าทางวิศวกรรม และการสร้างคุณภาพชีวิต (Doordan, 2001) เพราะงานของ บัคมินสเตอร์ ฟูลเลอร์ ที่รวมถึงจีโอดีสิคโดม (Geodesic Dome) ด้วย นั้นถูกคิดอยู่บนพื้นฐานความงามทางวิศวกรรมและคณิตศาสตร์ อย่างที่เขียนตั้งแต่บทแรกๆ ใน Towards a New Architecture ซึ่งจะเห็นว่าแนวคิดของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มีอุดมคติตามอย่างคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบ ไม่มียุทธศาสตร์เรื่องคุณงามความดีเข้ามาเกี่ยวข้อง มีมุมมองบริสุทธิ์เรื่องของการความเท่าเทียมกันเป็นพื้นฐาน และเป็นจุดเริ่มของการมองว่าโลกคือการประกอบเข้าของหน่วยย่อยๆ ไม่ใช่สิ่งที่สร้างเสร็จได้ภายใน 6 วัน

Late Modern; City as Infrastructure

ความเคลื่อนไหวอย่างหนึ่งที่ชาร์ลส์ เจิงส์กล่าวถึงว่าเป็นกระแสต่อเนื่องมาจากโมเดิร์นนิสต์โดยเฉพาะเรื่องสุนทรียภาพแบบวิศวกรรมจักรกล (Machine-engineering aesthetics) นั่นคือเลต-โมเดิร์นโดยผลงานและแนวคิดที่มีลักษณะของความเป็นหนึ่งเดียว (uniform) ของโครงสร้างที่มีลักษณะซ้ำๆ หรือ Mechanical-structural modular มาต่อกัน สำหรับสุนทรียภาพในกระแสนี้คือความงามทางวิศวกรรมที่ถูกเปิดเผยหรือให้เห็นเป็นหลักแก่ผู้ที่ได้พบ อิทธิพลหลักของงานกลุ่มนี้อยู่ในช่วงปลายทศวรรษที่ 60 ถึง 70 โดยผลงานหลักๆ จะเป็นการแสดงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการก่อสร้าง และข้อเสนอของการอยู่อาศัยของมนุษย์ในอนาคต ผลงานดังกล่าวจึงอยู่ทั้งในรูปของอาคารที่ก่อสร้างขึ้นมาใช้งานอย่างถาวร อาทิ Pompidou center, Paris (1971-1977) โดยเร็นโซ เปียโน (Renzo Piano) และริชาร์ด รอยเจอร์ส (Richard Rogers) หรืออาคารที่สร้างขึ้นมาเป็นตัวอย่างและโครงสร้างขนาดใหญ่เพื่อประโยชน์การใช้งานเฉพาะด้าน อาทิ Olympic stadium, Munich (1972) โดยเบนิช แอนด์ พาร์ทเนอร์ (Benisch & Partner, with Gunther Grzimek) หรือศาลาจัดแสดงในงานเอกซ์โป (Expo) อย่างผลงานของ คิโชะ คุโรกะวะ (Kisho

⁴ กระแสสมัยใหม่ที่น่าสนใจและแผ่อยู่ก่อนหรือระหว่างช่วงที่ Towards a New Architecture กำลังเริ่มมีอิทธิพลต่อแนวคิดของสถาปนิกก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ Futurism งานอย่าง The Street Enters the House และ The City Rises โดย Umberto Boccioni (1882 – 1916) ศิลปินชาวอิตาลี ที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยใหม่ที่วิถีชีวิตของคนเมืองเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่มากขึ้นอย่างการที่ผู้หญิงต้องทำงานนอกบ้าน และพื้นที่เมืองที่กำลังขยายตัว บทบาทของชนชั้นแรงงานและกรรมกรในการขยายตัวของเมืองแบบอุตสาหกรรมในพื้นที่ชานเมือง โดยฝึกฝนอายุของ Cubism ที่สลายรูปทรงของวัตถุ 3 มิติ และให้ความสำคัญกับที่ว่างอันเกิดจากรูปทรงที่ยุบรวมกัน โดยให้ความสำคัญกับพลวัต การเคลื่อนไหว ความเร็ว เทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรม และชัยชนะของมนุษย์ที่มีเหนือธรรมชาติรวมถึงมุมมองแบบชาตินิยมอุตสาหกรรม ส่วนงานของ Antonio Sant'Elia ซึ่งเป็นสถาปนิก แสดงภาพเมืองผ่านภาพ La Città Nuova (The New City) หรือ Una Città Nuova (1912-1914) อาคารสูงต่อเนื่องใหญ่โต ที่แม้จะมีรูปทรงเหมือนอาคารในอดีตอยู่บ้าง หากแต่มีขนาดใหญ่โตกว่ามาก และไม่มียอดค้ำประคองหรือรูปแบบทางสถาปัตยกรรมหรือเมืองจากอดีตอยู่เลย เพื่อแสดงภาพวิถีชีวิตเมืองใหม่ของจักรวรรดิใหม่ซึ่งแทนที่ประวัติศาสตร์ที่ดำเนินมาแต่เดิมได้อย่างหมดสิ้น โดยสันฐานของเมืองที่ดูแม้จะมีโครงสร้างที่ชัดเจน แต่จากการนำเสนอในรูปของเมืองที่มีขนาดใหญ่และแผ่กว้างทำให้ “เมืองใหม่” ดูซับซ้อน กระจัดกระจาย และลึกลับที่เลือนหายไปพร้อมกับเส้นนำสายตา งานภาพของ Futurism ถูกนำมาใช้กับอนาคตอันมืดมัวและวุ่นวายตามแบบจินตนาการของ Fritz Lang จากภาพยนตร์เรื่อง Metropolis (1926)

Kurokawa) ที่ออกแบบ Takara group pavilion ในงานเอ็กซ์โปปี 1970 ที่ Osaka นอกจากนี้ชาร์ลส์ เจ็งกัลยังจัดว่าทกรรมอย่าง The Megastructure ผลงานของฟูมิฮิโกะ มะกิ (Fumihiko Maki) และงานเขียนเชิงทดลองผ่านรูปแบบของการ์ตูนแสดงภาพเมืองในอนาคตอย่างงานของปีเตอร์ คูก (Peter Cook) และอาร์คิแกรม (Archigram) ให้อยู่ในกลุ่มของเลต-โมเดิร์นนิสต์ด้วยเช่นกัน (Jencks, 1993)

ในช่วงทศวรรษที่ 60 และ 70 เป็นช่วงที่น่าสนใจของการเปลี่ยนแปลง และแตกหักแตกหลานของแนวคิดที่จะพูดถึงเมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในอนาคตเลต-โมเดิร์นนิสต์เป็นวาทกรรมหลักที่ยั่งยืนจะเอาสุนทรียภาพแบบวิศวกรรมมาเป็นคำตอบหลักของคุณภาพชีวิต และการอยู่รอดของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมต่างๆ โดยไม่จำกัดเงื่อนไข งานส่วนใหญ่ที่เป็นโครงสร้างขนาดยักษ์ (Megastructure) จะพูดถึงเมืองในรูปแบบของอาคารหรือส่งก่อสร้างขนาดใหญ่ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ระบบพยุขีพ (Life support system) ต่างๆ ถูกคิดอย่างประสาณะระบบเป็นอย่างดี ผ่านการเชื่อมโยงระบบท่อ และโครงสร้างที่สามารถต่อขยายได้ไม่รู้จบ ในภูมิประเทศทุรกันดาร มีระบบปิดล้อมที่ดี (enclosure) อาทิ ข้อเสนอ Project City-Communication Interchange as Means of Expression (1962) โดยฮานส์ ฮอลไลน์ (Hans Hollein); Ragnitz, Austria (1965 - 69) โดยไอล์ฟรีด ฮูธ และ กุนเธอร์ โดเมนิค (Elfried Huth & Gunther Domenig); Crater City (1968) โดย ชานแนก (Chaneac); หรือ Compact City (1963-64) โดย วอลเทอร์ พิชเลอร์ (Walter Pichler) (Alison, 2007) สิ่งที่ฟูมิฮิโกะ มะกิเขียนอธิบายถึง The Megastructure ไว้ในปี 1964 ว่าเพราะว่าส่วนหนึ่งของเมืองหรือเมืองทั้งเมืองนั้นคือที่อยู่อาศัย มันเป็นไปได้ที่จะสร้างทั้งหมดขึ้นมาได้ โดยทั้งหมดจะกลายเป็นภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างและสามารถกำหนดรูปแบบการใช้งานในส่วนต่างๆ อย่างสมบูรณ์ ทุกอย่างใน Megastructure สามารถเพิ่มลดได้อย่างเป็นระบบ และมีลำดับชัดเจนเพื่อให้เกิดผลประโยชน์และประสิทธิภาพในการควบคุมสภาพแวดล้อมสูงสุด ฟูมิฮิโกะ มะกิ อ้างถึงข้อเสนอของ เค็งโซะ ทังเกะ

(Kenzo Tange) ว่าจุดสำคัญของ Megastructure อยู่ที่แนวคิดที่ค้นหา Megaform ที่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดคิดได้มากที่สุด โดยมีข้อคิดที่สำคัญอยู่ 3 ข้อคือ มุมมองของวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมที่ต้องออกแบบเป็นโครงสร้างหลากหลายประโยชน์ใช้สอย (Multi-function structure), และมุมมองที่ว่าสร้างให้โครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) เป็นให้เป็นการลงทุนหรือต้นทุนของสาธารณะ (public investment) (Maki, 1964)

แนวคิดเรื่องของวิถีเมืองและโครงสร้างขนาดใหญ่จะค่อนข้างแตกต่างออกไปในฝั่งอังกฤษ ผลงานของอาร์คิแกรมและปีเตอร์ คูกกลับแสดงความมีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงมากกว่าในญี่ปุ่น ในภาคพื้นยุโรปส่วนอื่น รวมถึงในอเมริกา อาจเป็นเพราะโดยพื้นฐานของอาร์คิแกรมและปีเตอร์ คูกมุ่งเน้นการเสนอแนวคิดเชิงการทดลองผ่านภาพร่างและการ์ตูน และลักษณะระบบโครงสร้างที่เลือกใช้ก็จะเป็นโครงสร้างผิว (Membrane structure) ที่เป็นโครงสร้างพองลมเหมือนบอลลูนหรือมีรูปทรงที่คล้ายกับพองน้ำเป็นหลัก ดังที่จะเห็นในงานอย่าง “เมืองสำเร็จรูป” (Instant city) ใน รูปแบบต่างๆ ของปีเตอร์ คูกมีข้อสังเกตว่า ผลงานต่างๆ ของอาร์คิแกรมและปีเตอร์ คูกในวัยหนุ่มจะอยู่ในช่วงของต้นทศวรรษที่ 70 หรือยุคบูบผาชนที่แนวคิดร่วมสมัยในประเทศออสเตรียอย่างวูล์ฟ ฟรีกซ์ (Wolf Prix) และกลุ่มคูป ฮิมเมลเบ(ล)า (Coop Himmelb(l)au) ของเขาที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มด้วยเช่นกัน วูล์ฟ ฟรีกซ์เสนอแนวคิดเรื่อง Villa Rosa (1966 - 70) และ Cloud (1968 - 72) ที่อยู่ในรูปของโครงสร้างแบบเป่าลม เคลื่อนย้ายได้ และอยู่ที่ไหนก็ได้ หรือผลงาน Pneumacosc (1968) โดยเฮาส์-รุเชอร์-โค (Haus-Rucher-Co) ก็อยู่ในลักษณะของโครงสร้างพองลมที่ควบคุมสภาพแวดล้อมได้และอยู่ที่ไหนก็ได้เช่นกัน แต่สิ่งที่เป้นความโดดเด่นของงานกลุ่มนี้ก็คือการที่ไม่ได้พยายามที่จะสร้างเมืองทั้งเมือง หากแต่เป็นการหาทางแทรกเข้าไปอยู่ในเมืองเดิม หรือการสร้างโครงสร้างที่สามารถปรับรูปได้ ไปตามบริบทหรือสถานที่ต่างๆ จนมีการเรียกแนวคิดแบบนี้ว่า “Inatable city” หรือ “เมืองแปบได้” แม้แนวคิดเช่นนี้จะท่อนให้เห็นเป็นงานขนาด

ใหญ่ แต่ไม่ได้เน้นที่การสร้างโครงสร้างขนาดใหญ่อย่าง Mega-structure ที่วางแผนรองรับการขยายตัวมาอย่างดี ในทางกลับกันอาร์คิเทกตเน้นความสามารถและอิสระของการรวมตัวของหน่วยย่อยๆ ที่จะเข้ามาเกาะเกี่ยวร่วมกัน หรือมาเสียบในโครงสร้างหลักอย่างเป็นอิสระ และเป็นฐานความคิดงานในช่วงที่ใช้โครงสร้างเป่าลม งานดังกล่าวจะอยู่ในช่วงตั้งแต่ปี 1964 โดยที่ใช้ชื่อรวมๆ ว่า Universal structure อาทิ งาน Walking city, Plug-in City, หรือ Computing city ที่เน้นการออกแบบหน่วยใหญ่และระบบย่อยที่ประกอบหรือแยกกันได้อย่างอิสระ (Archigram, 1964) (Taschen, 2009) แนวคิดดังกล่าวมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกับกลุ่มเมตาบอลิสต์ (Metabolists) ที่จะกล่าวถึงต่อไป

จากแนวคิดของสถาปนิกบุปผาชน ผู้เริ่มให้การสนใจการแสดงผลสถาปัตยกรรมด้วยงานทดลอง วารสารแนวทดลอง และภาพยนตร์ผ่านรูปแบบของการตูนปีเตอร์ค็อกและวูล์ฟ พริกซ์กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงหรือ “Big Name” ในวงการสถาปัตยกรรมในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 หลายสิ่งหลายอย่างที่เห็นในกระต่ายร่างกลายเป็นรูปธรรม Pete ปีเตอร์ ค็อกถึงศาสตราจารย์ และผู้บริหารที่ The Bartlett School of Architecture, University College London ได้มีโอกาสเปลี่ยน Walking City ให้กลายเป็น Graz Kunsthaus หรือ อาคารอนุสรณ์ประสงค์และหอศิลป์เมือง Graz หรือ แนวคิดที่เสนอในกระต่ายว่าสถาปัตยกรรมที่เสนอเข้าไปในเมืองควรจะต้องยืดหยุ่นและเชื่อมโยงเมืองทั้งหมดให้เป็นเนื้อเดียวกัน และใช้ประโยชน์ของที่ว่างในเมืองอย่างเต็มที่ ตรงนี้จะเห็นได้จากการจัดที่ว่างในอาคารสาธารณะหลายงาน จะเชื่อมโยงเอามวลและองค์ประกอบของอาคารเข้ากับที่ว่างสาธารณะของเมือง อาทิ การใช้เชื่อมที่ว่างจากหน้าอาคารหรือพื้นที่เปิดโล่งส่วนต่างๆ ให้สามารถเดินทะลุไปส่วนอื่นๆ หรือ ขึ้นไปยังระดับอื่นๆ อย่างพื้นที่บนดาดฟ้า โดยที่ไม่ต้องเข้าไปในอาคาร กรณีของวูล์ฟ พริกซ์เขาได้พาคุป อิมเมลเบ(ล)าไปสู่สำนักงานการออกแบบที่สร้างผลงานทางสถาปัตยกรรมที่ลบลืนขอบเขตระหว่างที่ว่างภายในและภายนอกอาคารให้กลายเป็นที่ว่างของเมืองและสาธารณะไปได้เกือบทั้งหมด อย่าง The Cloud กลับ

มาเป็น BMW Welt ที่เพิ่งแล้วเสร็จในปี 2007 นอกจากนี้แนวคิดที่ว่าภาพรวมทางกายภาพของเมืองคือโครงสร้างพื้นฐานหรือเป็นโครงสร้างขนาดยักษ์นั้นได้กลับขึ้นมาเป็นโครงการพัฒนาฟื้นฟูเมืองในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมเก่ากลางเมืองหรือการพัฒนาเพิ่มศักยภาพจากโครงสร้างพื้นฐานอย่างพื้นที่ทางด่วน และข้อเสนอหลักของการสร้างเมืองใหม่ในยุโรปตะวันออกอย่างอะเซอร์ไบจานและตะวันออกกลางอย่างดูไบดังที่จะเห็นลักษณะงานได้จากผลงานในปี 2009 ทั้งที่สร้างเสร็จจริงและเป็นข้อเสนอโครงการของสถาปนิกกรุ่นหลานอย่างบีเจรค์ อิงเกิลส์ (Bjarke Ingels) หรือกลุ่มบิก (BIG) ที่มีวาทะของตัวเองว่า “Yes is More.” มีตัวอย่างงานที่น่าสนใจอย่างอาคารอนุสรณ์ประสงค์ขนาด 190,000 ตร.เมตร ที่เป็นทั้งโรงแรมและห้างสรรพสินค้าอย่าง The S Pillars of Bawadi ที่ถูกนิยามว่าพระราชวังหลังยุคน้ำมัน (Post-petroleum Palace) ในส่วนเมืองใหม่ของดูไบหรือโครงการที่แล้วเสร็จแล้วอย่าง The Mountain โครงการพักอาศัยขนาด 33,000 ตารางเมตร ที่ถูกนิยามว่าเป็นชานเมืองทางตั้ง (vertical suburbia) (Ingels, 2009)

ในปี 1960 สถาปนิกหนุ่มชาวญี่ปุ่น 4 คน อันประกอบด้วยคิโยะ คิโยะกะวะ, ฟูมิอิโกะ มะกิ, คิโยะโนะริ คิกุตะกะ (Kiyonori Kikutake) และมะสะโตะ โอะทะกะกะ (Masato Otaka) ร่วมกันร่าง Metabolism 1960 – A Proposal for a new Urbanism โดยนัยยะสำคัญคือการใช้เทคโนโลยีควรเป็นไปเพื่อการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ เทคโนโลยีเปรียบเสมือนการเป็นส่วนต่อขยายของมนุษย์ และนอกจากนี้สังคมมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาติที่เชื่อมโยงกันทั้งหมดไม่ว่าสัตว์หรือพืช สิ่งหนึ่งที่ The Metabolists เชื่อเพิ่มเติมจากความเชื่อของเลอ คอร์บูซีเอร์ก็คือ ข้อเสนอที่เลอ คอร์บูซีเอร์แบ่งพื้นที่ของมนุษย์ออกเป็นทำงาน พักอาศัย พักผ่อน และทั้งหมดเชื่อมโยงกันด้วยระบบพื้นที่สัญจรนั้นไม่พอ “ความต้องการในชีวิตประจำวันของคนมีมากกว่านั้น” แนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจาก A Plan for Tokyo; Towards Structural Reorganization Proposal ที่ Kenzo Tange ทำให้แกโตเกียวในปีเดียวกัน ข้อเสนอดังกล่าวเป็นการเสนอให้เมืองโตเกียวขยายเข้าไปในอ่าวโตเกียวโดยไม่ต้องถมทะเล

เนื่องจากช่วงหลังสงครามโลก ญี่ปุ่นอยู่ภายใต้ความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่จะต้องฟื้นตัวด้วยอุตสาหกรรม การขยายตัวเข้าไปในอาวโตเกียวดังกล่าว เป็นการวางแผนที่จะเชื่อมพื้นที่ในอาวโตเกียวเข้าด้วยกัน และเตรียมการขยายพื้นที่เมืองและโครงสร้างพื้นฐานอย่างถนน และระบบการสัญจร เพื่อรองรับกับจำนวนประชากรที่มากขึ้น ไปสู่อีกด้านหนึ่งของอาว และระยะระยะทางการเชื่อมต่อกับศูนย์กลางของโตเกียวเดิมลงได้กว่าครึ่ง อิทธิพลของ Tange ดังกล่าวทำให้คิโสะ คุโรกะวะในวัยหนุ่ม ได้เสนอแนวคิดที่คล้ายกันที่เมือง Kasumigaura ในผลงานเมืองลอย (Floating city) ในปีถัดมา หรือเสนอให้เป็นรูปธรรมอีกครั้งใน The Japan World Exposition' 70⁵ ในผลงานบ้านกระสวย (Capsule house) ที่จัดแสดงในศาลาจัดแสดงแนวคิดหลักรวมถึงการเขียนหนังสือถึงแนวคิดเรื่อง Metabolism นอกจากนี้แนวคิดดังกล่าวกระตุ้นแรงบันดาลใจของเพื่อนร่วมงานวัยหนุ่มอย่างอะระตะ อิโสะซะกิ (Arata Isozaki) ที่เสนอแนวคิดอย่างเมืองหรือกลุ่มเมืองในอากาศ (City in the Air หรือ Cluster in the Air) ในปีต่อๆ มา

ในปี 1977 คิโสะ คุโรกะวะเสนอแนวคิดเรื่อง Metabolism in Architecture อีกครั้งในรูปของหนังสือหากพิจารณาโดยผิวเผินจากข้อเสนองานทางกายภาพ และงานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว แนวคิดทั้ง 2 มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่องเมืองคือโครงสร้างพื้นฐานหรือโครงสร้างขนาดยักษ์อย่างมาก แต่สิ่งที่แตกต่างก็คือพื้นฐานแนวคิดเรื่องในเรื่อง Metabolism ของ คิโสะ คุโรกะวะมีพื้นฐานมาจากปรัชญาทางพุทธศาสนา องค์ความรู้ทางชีววิทยา และพื้นฐาน ทางวัฒนธรรมญี่ปุ่น ประกอบกับความต้องการในการแก้ปัญหาเมืองและสภาพแวดล้อมจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมไปพร้อมๆ กัน จากข้อเสนอบ้านกระสวยตั้งแต่ปี 70 คิโสะ คุโรกะวะชี้ว่าสถาปัตยกรรมและที่ว่างของเมืองควรมีการจัดระบบความสัมพันธ์กันในลักษณะของ แก่นแกนและองค์ประกอบ แนวคิดเรื่อง

บ้านกระสวยคือที่อยู่อาศัยที่เป็นหน่วยย่อย แต่แทนที่จะติดอยู่กับดิน กลับติดอยู่กับแก่นแกนทางตั้งของโครงสร้างที่สามารถเชื่อมโยงระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ให้กับหน่วยของการอยู่อาศัยได้ หน่วยต่างๆ มีหลายขนาด แตกต่างตามความต้องการประโยชน์ใช้สอยหรือระบบกิจกรรม (ไม่ได้เป็นหน่วยย่อยที่ถูกจัดวางไว้ล่วงหน้าเหมือนของเลอ คอรัลลีเออร์) นอกจากนี้การใช้แกนทางตั้งเพื่อประโยชน์ของการประหยัดพื้นที่และการตั้งถิ่นฐานในทะเลเหมือนสภาพภูมิประเทศหลักในญี่ปุ่น สำหรับเรื่องของสุนทรียภาพ คิโสะ คุโรกะวะชี้ว่าความสัมพันธ์ที่ลงตัวระหว่างสังคมมนุษย์และธรรมชาติคือความงามงามที่สุด (ต่างจากสุนทรียภาพแบบวิศวกรรมที่เลอ คอรัลลีเออร์เคยชี้ไว้) เพราะโดยพื้นฐานของวัฒนธรรมญี่ปุ่นมีพื้นที่ที่เรียกว่า “EN” หรือพื้นที่ที่เป็นที่เปลี่ยนผ่าน (ในองค์ประกอบของบ้านจะเป็นพื้นที่ชานที่ทำให้คนได้สัมผัสกับพื้นที่สวน) ที่ว่างแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สิ้นสุดระหว่างสถาปัตยกรรม เมือง มนุษย์ และธรรมชาติ จึงเป็นสิ่งที่ควรจะต้องทำให้เกิดขึ้น และที่สำคัญที่สุดคิโสะ คุโรกะวะชี้ว่าสิ่งต่างๆ ล้วนอยู่ใน “สังสารวัฏฏ์” สถาปัตยกรรม เมือง และมนุษย์ล้วนแต่มีอายุไข สิ่งต่างๆ ควรออกแบบให้ปรับเปลี่ยนได้และแทนที่กันได้ นั่นคือหัวใจของ Metabolic architecture ที่กลุ่มของตนได้เสนอ (Kurokawa, 1977) (Taschen, 2003)

ในปี 1987 คิโสะ คุโรกะวะเสนอแนวคิดเรื่อง The Philosophy of Symbiosis เพื่อต่อยอดความคิดเรื่อง Metabolism (การเปลี่ยนรูป) อีกครั้งโดยใน Symbiosis (การเกื้อกูล) นั้น คิโสะ คุโรกะวะขยายความว่าสิ่งต่างๆ ล้วนต้องพึ่งพากัน การอยู่ร่วมกันของมนุษย์และธรรมชาติต้องเกื้อกูลกัน ซึ่งถึงจุดนี้คิโสะ คุโรกะวะชี้ถึงจุดอ่อนของ Architecture ในยุคแห่งเครื่องจักรตามแนวคิดของ เลอ คอรัลลีเออร์ว่ามีจุดอ่อนตรงนี้ Symbiosis คือ “สถาปัตยกรรม ของยุคแห่งชีวิต” (the Architecture of

⁵ ในปีเดียวกัน กลุ่ม Metabolists คนอื่น ได้งานออกแบบชิ้นสำคัญใน Expo ปี 1970 ด้วยเช่นกัน อย่าง Kikutake ได้ออกแบบ Expo Tower ด้วยอุดมคติเดียวกัน

the Age of Life) และชีวิตก็มีความหลากหลายอันเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนรูปไปตามกาลเวลา หรือเรียกได้ว่ามีรูปแบบของ Metamorphosis เหมือนวงจรชีวิตของผีเสื้อที่เปลี่ยนจาก ไข่ หนอน ดักแด้ และแมลง ที่ทุกชั้นของชีวิตล้วนมีความสำคัญ ดังนั้นใน Symbiosis นี้ คิโอะ คุโรกะวะให้ความสำคัญมากขึ้นสำหรับการ คงอยู่ และค่อยๆ เปลี่ยนผ่าน และมีการพูดถึงว่าประวัติศาสตร์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือสิ่งที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และธรรมชาติที่งดงาม การออกแบบสถาปัตยกรรม เมือง ระบบธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ควรจะคำนึงถึงการค่อยๆ เปลี่ยนผ่าน และการพึ่งพาเหล่านี้ (Kurokawa, 1987) จะเห็นว่าเมื่อถึงตรงนี้คิโอะ คุโรกะวะได้มาไกลกว่าอิทธิพลของเลอ คอร์บูซีเอร์มากแล้ว และจะเห็นได้จากงานช่วงหลังที่ทั้งอะระตะ อิโสะซะกิและคิโอะ คุโรกะวะหันมาให้ความสำคัญกับที่ว่าทางวัฒนธรรม และถูกจัดให้เป็นผลงานในกลุ่มหลังสมัยใหม่นิยมมากกว่าเลต-โมเดิร์นนิสึม เหมือนฟูมิอิโกะ มะกิ⁶ หลังสมัยใหม่ดังวิถีเมือง; Postmodernism as Urbanism

จนถึงปลายทศวรรษที่ 50 หรือภาวะหลังสงครามที่ประเทศบนโลกทยอยได้รับความอิสระจากการเป็นประเทศอาณานิคมมากขึ้น ในขณะที่ความเข้าใจต่อเมือง ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของเมืองบนโลก

ถูกมองอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น ในช่วงนี้จึงเกิดกลุ่มผู้มีความเชื่อเรื่อง Situationism ขึ้นมา “สถานการณ์นิยม” คือผู้ที่เชื่อในเรื่องของความเป็นมนุษย์จะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน และเพราะความแตกต่างกันบนโลก จึงทำให้มนุษย์ต่างกัน มนุษย์จึงมีความเท่าเทียมกันไปพร้อมๆ กับความแตกต่างกัน (ซึ่งต่างจากสมัยใหม่นิยมที่ว่ามนุษย์จะเท่ากันได้ ต้องเหมือนกัน) และไม่เกี่ยวกับการเชื่อหรือไม่ในพระเจ้า เพราะแต่ละที่ย่อมมีระบบความเชื่อของตัวเอง แนวคิดบาบิโลนใหม่ (New babylon) เป็นแนวคิดที่ถูกเสนอโดยกลุ่มสถานการณ์นิยม โดยมีลักษณะของยูนิทารี เออร์บานิสซึม (Unitary urbanism) หรือการที่หาทางเชื่อมโยงความแตกต่างกันของวิถีชีวิตเมืองทั่วโลกให้มีความเป็นหนึ่งเดียว⁷ แนวคิดเรื่อง New Babylon เกิดขึ้นมาท่ามกลางซากปรักหักพังของสงครามและการแสวงหาแนวทางให้ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของเมืองในโลกอยู่รวมกันได้ ผ่านแนวคิดเรื่องของ Meta-city ที่เป็นผลรวมของเมืองบนโลกต่อเนื่องกันไปทั่วโลก แต่อยู่บนฐานที่ยกสูงตามแนวคิดของเลอ คอร์บูซีเอร์ดังนั้นผลงานในกลุ่มอย่าง Guide Psychogeographique de Paris (1957) โดยกี เออร์เนสต์ เดอบอร์ด (Guy Ernest Debord) หรือ New Babylon Series (1956-74) โดยคอนสตันต์ นีเวนฮอยส์ (Constant Nieuwenhuys) หรือ Spatial City (1958 - 60) โดยโยนา ฟรีดแมน (Yona Friedman) ที่มีส่วนผสมของทั้งหมู่บ้านเมือง

⁶ เมื่อถึงทางแยกตรงนี้ เรื่องราวเกี่ยวกับแนวคิดการสร้างเมืองและสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะพึ่งพิงกัน คำนิยามวงจรชีวิต และความสัมพันธ์กับธรรมชาตินั้นไม่ได้จบลงในปีปลายทศวรรษที่ 80 หากแต่เจริญเติบโต ต่อ ยอดตามกระแส Sustainable Development ที่พัฒนาขึ้นมาพร้อมกัน และยังคงเป็นแนวคิดที่มีผู้พูดถึงอย่างมากในปัจจุบัน จน Term บางอย่างที่เคยกล่าวถึงการที่จะต้องจำกัดความต้องการบางอย่าง เพื่อแลกมาด้วยการพัฒนาเมืองที่ดีขึ้น อย่าง Compact City ได้ถูกนำกลับมาพูดถึงอีกครั้ง หรือ Term บางตัวถูกสร้างขึ้นใหม่ อย่าง Integrated design เพื่อให้ แนวคิดเรื่องของการอยู่อย่างคำนึงถึงเศรษฐกิจ สังคม และนิเวศวิทยา เป็นไปได้มากขึ้น ซึ่งชาร์ลส์ เจิงส์ก็กล่าวถึงประเด็นต่างๆ เหล่านี้อย่างเด่นชัดในลักษณะของ Post-modern Ecology และการตั้งคำถามเกี่ยวกับที่มนุษย์จะต้องใช้เวลาอยู่อย่าง “Critical Modernism” หรือการที่ต้องอยู่อย่างที่ต้องคิดถึงปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ มากขึ้น ผู้เขียนตัดสินใจที่จะไม่เขียนรายละเอียดของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้มากไปกว่าแนวคิดเรื่อง Symbiosis เพราะว่าเมื่อถึงจุดนี้ ความรับผิดชอบและการแบ่งแยกระหว่างสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตได้สิ้นสุดลงแล้ว เหมือนกับที่ คิโอะ คุโรกะวะตั้งข้อสังเกตว่าเมืองและอาคารควรสร้างระบบความสัมพันธ์แบบใหม่ได้แล้ว ซึ่งตอนนี้ผู้ที่ต้องทำหน้าที่แบบนี้ไม่ใช่เรื่องของสถาปนิกและนักออกแบบเมืองอย่างเดียว

⁷ กระแสการจัดระเบียบโลกหรือการเชื่อมโยงโลกให้เป็นหนึ่งเดียวยังมีตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อก่อตั้ง United Nations ในปี 1946 และนำมาสู่โลกของโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

⁸ ในช่วงทศวรรษที่ 50 - 60 แนวคิดในการออกแบบ Urban Shelter หรือ Habitation เกิดขึ้นอย่างมาก เพราะเป็นภาวะหลังสงครามที่มีการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วและความต้องการแนวคิดการตั้งถิ่นฐานใหม่ แนวคิดที่ไม่ได้ใส่รายละเอียดไว้ในบทความนี้คือการออกแบบอาคารหรือที่ว่างที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากรูปทรงธรรมชาติ เพราะการคลี่คลายในจุดสุดท้ายอยู่ในระดับงานทดลองหรือก้าวข้ามไปสู่ New Modernism ที่เป็นการพูดถึง Animate Form มากกว่าการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในแบบ Urbanism

(Urban village) และโครงสร้างขนาดยักษ์เข้าไว้ด้วยกัน^๑ ด้านหนึ่งบาบิลอนใหม่สะท้อนถึงภาวะปฏิเสธความเป็นคริสต์ (Anti-christianity) ของโลกหลังสมัยใหม่ หรือหากไม่ใช้การต่อต้านก็อยู่ในระดับที่เพิกเฉยต่อวิถีที่เขียนอยู่ในคำภีร์ไบเบิลในลักษณะที่กล่าวถึงว่าคำภีร์ไบเบิลคือคำตอบของโลกใหม่ ซึ่งเมืองบาเบลในที่นี้คือเมืองหลวงวัฒนธรรมแห่งแรก อันเนื่องมาจากการที่พระเจ้าเป็นเจ้าสาปให้มนุษย์มีภาษาที่ต่างกัน ไม่สามารถสื่อสารกันได้ จนเกิดเป็นระบบวัฒนธรรมที่ต่างกันและการตั้งถิ่นฐานที่ต่างกัน แนวคิดบาบิลอนใหม่จึงมีลักษณะต่างจากเยรูซาเล็มใหม่ (New Jerusalem) หรือยูโทเปียเพราะเกิดขึ้นจากความพยายามในการที่จะนำเอาไม่สมบูรณ์และความแตกต่างมารวมกันขึ้นเป็นแนวคิดในการสร้างชุมชนโลกอีกครั้ง แม้ในมุมมองของแนวคิดบาบิลอนใหม่จะขาดมุมมองเรื่องของระบบนิเวศ เพราะแนวคิดบาบิลอนใหม่มองแต่ความเชื่อมโยงของมนุษย์กันเองในเชิงสังคม รวมถึงการตั้งถิ่นฐานผ่านกายภาพของเมืองและสถาปัตยกรรมแค่นั้น (ข้อเสนอของแนวคิดบาบิลอนใหม่ใช้การยกตัวของเมืองสูงบนที่ราบ เพิกเฉยต่อปัจจัยด้านภูมิศาสตร์และระบบนิเวศ) แต่แนวคิดบาบิลอนใหม่ถือเป็นข้อเสนอที่เปิดมุมมองด้านวิถีเมืองเข้าสู่โลกหลังสมัยใหม่อย่างเป็นทางการ และก่อนนักทฤษฎีท่านอื่นที่จะกล่าวถึงต่อไป

การที่ชาร์ลส์ เจิงกส์วางโครงสร้างของทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมหลังปี 1960 โดยเอาคำว่า “ใหม่หรือโมเดิร์น” เป็นแกน เป็นสิ่งที่ช่วยทำความเข้าใจวาทกรรมของสถาปัตยกรรมหลังสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจน วาทกรรมที่เกิดขึ้นจากงานเขียนที่รวบรวมใน *Theories and Manifestoes of contemporary architecture* (1997) และงานออกแบบใน *Architecture Today* (1993) ในบทที่ว่าด้วยสถาปัตยกรรมหลังสมัยใหม่ ชี้ให้เห็นว่าความต้องการตัวตนในการตั้งถิ่นฐานในโลกใหม่ และวิถีชีวิตของคนเมืองยุคใหม่ เป็นปัจจัยต้นๆ ของการกำเนิดแนวคิดเรื่องภาวะหลังสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรม ส่วนเรื่องรหัสซ้อน (Double coding) หรือการถอดรหัสความหมายเป็นเรื่องที่ต้องตามมาเพื่อทำความเข้าใจรหัสทางวัฒนธรรมดังกล่าว ในปี 1960 เควิน ลินช์ (Kevin

Lynch) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอ่านและทำความเข้าใจเมืองผ่านการมองเห็น องค์ประกอบต่างๆ ของเมืองและความสามารถในการรับรู้เมืองของผู้คน ใน *The Image of the City* เควิน ลินช์เสนอว่าการที่ผู้คนจะใช้งานเมืองได้นั้นโดยพื้นฐานมาจากความเข้าใจหรือการจดจำได้ที่มีต่อเมือง หรือภาพของเมือง โดยองค์ประกอบที่ผู้คนสามารถเลือกที่จะจดจำได้นั้นมีอยู่ 5 องค์ประกอบหลักๆ ด้วยกัน คือเส้นทาง (path), ขอบเขต (edge), ย่าน (district), ศูนย์กลาง (node), และที่หมายตา (landmark) โดยความสามารถในการจดจำสิ่งต่างๆ ดังที่กล่าวนั้นขึ้นอยู่กับความหมายทางสังคม หน้าที่ใช้สอย ประวัติศาสตร์ และชื่อของพื้นที่นั้นๆ เควิน ลินช์ยังเสนอต่อว่าแต่ละเมืองมีรูปแบบของเมืองที่ดีที่แตกต่างกัน แต่ก็มีหลักการร่วมกันบางประการด้วยเช่นกัน อาทิ ความลงตัวเป็นหนึ่งในเดี่ยวของภาพและพื้น (figure and ground) การมีรูปทรงหรือสัณฐานของเมืองที่เรียบง่าย มีความต่อเนื่อง มีจุดเด่น มีจุดเชื่อมต่อของส่วนต่างๆ ในเมืองที่ปรากฏเห็นได้ชัด มีการกำหนดทิศทางได้ มีรูปแบบ การมองเห็นระยะไกลหลายรูปแบบและเอื้อประโยชน์กับการใช้งาน สามารถสร้างการตระหนักรู้พื้นที่ระหว่างการเดินทาง มีชื่อหรือความหมาย และเนื่องจากเมืองบางเมืองมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน การที่เมืองสามารถสื่อช่วงเวลาในพื้นที่ต่างๆ ได้จากรูปแบบทางกายภาพ จะเป็นส่วนสำคัญให้ผู้คนผูกพันกับเมือง และใช้เมืองได้ดี (Lynch, 1960)

ในปีถัดมา 1961 เจน เจคอบส์ (Jane Jacobs) เขียนสิ่งที่ดีถือว่าเป็นการวิพากษ์แนวคิดในการออกแบบเมืองแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่อย่างรุนแรงและในจุดที่เป็นจุดอ่อนถึงระดับที่สถาปนิกหลายคนต้องหันกลับมาทบทวนแนวทางสมัยใหม่นิยมในทั้งกระบวนเจน เจคอบส์ชี้ถึงจุดอ่อนและความต้องการของผู้คนและเมืองในสหรัฐอเมริกาว่าเมืองในอเมริกาให้ความสำคัญกับรถยนต์หรือเส้นทางสัญจรด้วยยานพาหนะมากเกินไป แต่ไม่ให้ความสำคัญกับพื้นที่สาธารณะที่คนจะมาเจอกันได้อย่างแท้จริง อย่างทางเท้าที่ปลอดภัยและส่งเสริมวิถีชีวิต นอกจากนี้ความที่จะพยายามแบ่งเมืองตามหน้าที่ใช้สอยออกเป็นส่วนๆ นั้นเป็นการทำลายความครบถ้วนสมบูรณ์และความสามารถ

ในการพึ่งตนเองของชุมชนเมือง ซึ่งความสามารถในการดูแลตนเองของชุมชนในขนาดที่เหมาะสมต่างหากที่จะเป็น รากฐานของการพัฒนาเมืองในระยะยาว ดังนั้นความสามารถดังกล่าวต้องการเมืองที่มีความหลากหลายในด้านต่างๆ อาทิ การใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมถึงข้อเรียกร้องให้ปล่อยคัมภีร์ขนาดเล็กลง เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในพื้นที่ได้ และการที่ควรมีการเก็บหรืออนุรักษ์อาคารเก่าเพื่อเป็นที่ระลึกถึงความผูกพันกับพื้นที่ หรือการที่ต้องการให้พื้นที่เมืองมีความกระชับตัวเพราะมันเป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยเงิน เจตคอบสัยังชี้ว่าการออกแบบเมืองไม่ใช่งานศิลปะที่สักแต่ว่าทำเอาสวยๆ เมืองเป็นทีวี ต้องตอบสนองกับวิถีชีวิตที่เข้มข้นและซับซ้อน การออกแบบเมืองควรทำอย่างมีกระบวนการ ไม่ควรทำโดยการอนุমানหรือควรสร้างคำตอบเฉพาะให้กับเมืองในแต่ละส่วน ไม่ควรมองเมืองทั้งเมืองด้วยแบบแผนเดียวกันหมด หนังสือที่ Jacobs เขียนถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ชื่อ *The Death and Life of Great American Cities* ที่เป็นการวิพากษ์แนวทางของเลอ คอรับูซีเออร์และเบาเฮาส์ที่กำลังมีอิทธิพลในสหรัฐอเมริกาโดยตรง (Jacobs, 1961)

สำหรับสำนักอิตาลีอย่างอัลโด รอสซี (Aldo Rossi) ชี้ให้เห็นว่าคุณภาพชีวิตของการอยู่ในเมืองขึ้นอยู่กับงานสถาปัตยกรรมโดยตรง สถาปัตยกรรมถือเป็นสิ่งประดิษฐ์ของเมือง (Urban artifacts) ที่มีหน้าที่จะทำให้เมืองมีความสวยงามลงตัว ผลงานที่สวยงามลงตัวช่วยส่งเสริมให้เมืองเป็นผลงานสร้างสรรค์ชิ้นสำคัญของมนุษย์ ใน *The Architecture of the City* (1966) อัลโด รอสซีได้วิพากษ์แนวคิดในการสร้างงานสถาปัตยกรรมแบบหน้าที่นิยม (functionalism) อย่างรุนแรงว่าไม่มีอาคารไหนที่

มีรูปแบบการใช้งานอย่างเดียวไปตลอด การที่พยายามออกแบบให้อาคารสามารถตอบสนองรูปแบบการใช้สอยแต่เพียงอย่างเดียวเป็นแนวคิดที่อ่อนต่อโลกมาก อัลโด รอสซีเรียกร้องให้การออกแบบเมืองมุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองเป็นสำคัญ และการสร้างเมืองจากประวัติศาสตร์ของเมืองนี้แหละที่จะทำให้เมืองมีความมั่นคงถาวรมากที่สุด⁹ (Rossi, 1966) ผลงานอย่าง *Piazza d'Italia, New Orleans, Louisiana* (1975 – 80) โดยมัวร์ (Moore, Perez Associates, INC., U.I.G., and Ron Filson) หรือ ผลงานอย่าง *Austrian Travel Bureau, Vienna, Austria* (1978) โดยฮานส์ ฮอลเลย์น์ (Hans Hollein) แสดงถึงการออกแบบพื้นที่สาธารณะโดยอ้างอิงกับองค์ประกอบของเมืองและสถาปัตยกรรมที่นำมาดัดแปลงหรือลดทอนรูปร่างเพื่อสร้างความเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เคยมีอยู่ในลักษณะที่กลายเป็นพื้นที่ที่ไม่เคยมีอยู่จริง (Jencks, 1993) หรือผลงาน *AT&T Building, New York City* (1978–82) โดยจอห์นสัน/เบอร์รี อาร์คิเทกต์ส (Johnson/Burgee Architects) ที่ใช้รูปทรงทางสถาปัตยกรรมที่มีการดัดแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในอดีตมาใช้กับอาคารสูงจนกลายเป็นจุดสนใจของเมือง กระแสทั้งหมดนี้เริ่มต้นมาก่อนหน้านี้โดยความเคลื่อนไหวของผู้ที่ประสงค์จะเติมเต็มข้อเสนอที่แห้งแล้งของ *Towards a New Architecture* และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ใน *Body, Memory and Architecture* (1977) Kent C Bloomer และ Charles W Moore ชี้ว่ามนุษย์ตระหนักรู้ตนเองผ่าน ความสามารถในการกำหนดตัวตนลงในพื้นที่ที่ตนอยู่อาศัย ในพื้นที่เมืองที่มีองค์ประกอบทางกายภาพนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความทรงจำให้แก่ มนุษย์ผ่านผลรวมขององค์ประกอบย่อยๆ ในงานสถาปัตยกรรม¹⁰ สถาปัตยกรรมสามารถทำให้เกิด

⁹ จากบท “Context นัย (แห่ง) ความสัมพันธ์” ในหนังสือ *คนและความคิดทางสถาปัตยกรรม* โดย ดันข้าว ปาณินท์ ได้กล่าวถึงการวิจารณ์ Modernism ในช่วงทศวรรษที่ 60 โดยกลุ่มสถาปนิกชาวอิตาลี หนึ่งในนั้นคือ Ernesto Rogers ที่กล่าวถึงการใช่วิถีชีวิตสานต่อไปในอนาคต ไม่ใช่ Modernism ที่มีแต่ปัจจุบันที่ไม่เปลี่ยนแปลง ดันข้าว ปาณินท์ ชี้ว่า Ernesto Rogers ใช้คำว่า Ambiente และคำดังกล่าวได้แพร่หลายไปในกลุ่มของสถาปนิกชาวอิตาลีในยุคนั้น และหนึ่งในนั้นก็คือ Aldo Rossi ในหนังสือ *The Architecture of the City* ซึ่งใช้คำว่า Ambiente เช่นกัน แต่ครั้ง *The Architecture of the City* ถูกแปล คำว่า Ambiente แปลด้วยคำว่า Context ทั้งที่มี Semantic ที่ต่างกัน ซึ่งคำว่า Context กลับมากลายเป็นคำนิยม โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง Contextualism โดย Colin Rowe ผู้แต่ง *Collage City* (1978) อย่างไรก็ตามการพูดถึง Context เป็นสิ่งที่แพร่หลายอย่างมาก แม้แต่ในประเทศไทยและเป็นที่ได้ยินกันในคำที่ว่า “บริบท” ซึ่งแตกต่างจากความหมายของ Ambiente ซึ่งมีความหมายเชิงความรู้สึกและนามธรรมที่มองไม่เห็นผลอยู่

¹⁰ ในปี 1975 Rob Krier ได้เสนอนิยามกว้างๆ ของ Urban Space ว่าเป็นที่ว่างในเมืองที่อยู่ระหว่างอาคาร ดังนั้น Urban Space ในเมืองจึงประกอบขึ้นด้วยทางเข้าจุดรู้สึกรถ ถนน และพื้นที่เปิดโล่งแบบต่างๆ ในเมือง และล้อมรอบด้วยรูปด้านจำนวนมากของอาคารสร้างที่ว่างที่คนรับรู้ขึ้นมา

สถานที่ที่ทำให้ผู้คนสามารถเชื่อมโยงตนเองกับที่ที่เขาอยู่ หรือที่ในความทรงจำ [16] ลีออน เครียร์ (Leon Krier) เป็นผู้ที่ออกมาเรียกร้องถึงสถาปัตยกรรมที่เป็นเหตุเป็นผล (Rational architecture) ชื่อเรียกร้องดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงงานสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นเหตุเป็นผลในตัวมันเอง แต่เป็นข้อเรียกร้องให้งานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นด้วยผลประโยชน์ของสังคมและสาธารณะ ลีออน เครียร์ ชี้ว่าแต่เดิมประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม คือประวัติศาสตร์ของประเภทอาคารเท่านั้น แต่ในปัจจุบันความเป็นเมืองต้องการสถาปัตยกรรมที่สามารถตอบสนองพลวัตของวัฒนธรรมเมืองได้ พอๆ กับความสามารถในการอนุรักษ์เสน่ห์ของพื้นที่ขานเมือง เพื่อประโยชน์ของสาธารณะ เราควรจะให้ความสำคัญระหว่างประเภทของอาคาร และการสร้างที่ว่างของเมือง ให้ได้อย่างเหมาะสมทั้งการใช้งานเพื่อคนหมู่มาก และส่วนลึกของเมืองสำหรับคนกลุ่มน้อยไปในขณะเดียวกัน (Krier, 1978)

จากอิทธิพลของสถานการณ์นิยม เมืองเป็นสิ่งที่ต้องการแนวทางการออกแบบที่สามารถสร้างลักษณะเฉพาะมากที่สุด ลักษณะเฉพาะดังกล่าวมีไว้เพื่อสร้างลักษณะพิเศษของแต่ละพื้นที่ในเมือง และมีผลต่อความทรงจำ การหยิบเอารูปทรงในอดีตหรือประวัติศาสตร์ของเมืองมาศึกษาวิเคราะห์ก็ถือว่าเป็นวิธีหนึ่งชาร์ลส์ เจ็กส์เองชี้ถึงประเด็นเรื่องความเชื่อในความไม่ถาวรและเหตุบังเอิญ (ad hocism) ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของวิถีเมืองและเป็นลักษณะสำคัญในภาวะหลังสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน แอดฮอก (ad hoc) คือสิ่งที่มีเฉพาะที่ หรือลักษณะเด่นหรือลักษณะจำเพาะ ซึ่งเป็นความแตกต่างของสังคมแบบสมัยใหม่ที่ต้องการมาตรฐาน ความเหมือน และความเท่าเทียมกัน Ad hoc จึงนำมาซึ่งสภาพที่เป็นพหุนิยม (pluralist) โดยชาร์ลส์ เจ็กส์ให้เหตุผลที่ว่าโลกถูกสร้างด้วยอดีตที่แตกต่างกัน เราอยู่ในโลกของ “พหุนิยม” จิตวิญญาณของ

ความไม่แน่นอนจึงประกอบด้วย ความไม่คาดหมายรูปแบบที่เป็นลูกผสม ความฉับพลันที่ถูกจัดวางไว้เป็นอย่างดี การรำลึกอดีต หรือ ความสามารถในการบ่งชี้ความแตกต่างของสิ่งของที่ดูแม้จะคล้ายกัน ลักษณะต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นกับส่วนต่างๆ ของเมือง เพราะเมืองหรือสถาปัตยกรรมไม่ใช่พื้นที่ที่มีความบริสุทธิ์ หรือไม่ได้เกิดขึ้นจากความตรงไปตรงมา เมืองเป็นภาวะที่มีความสลับซับซ้อนและขัดแย้งกันในตัวอยู่เสมอ เมืองและสถาปัตยกรรมจึงไม่สามารถสร้างด้วยความตรงไปตรงมาโดยปราศจากอดีตอย่างยุคสมัยใหม่ต้องการ สิ่งที่เกิดขึ้นมามีความหมายซ่อนให้คนที่มีความแตกต่างกันอ่านได้แตกต่างกันเสมอ เมืองและสถาปัตยกรรมมีสภาพเป็นพหุลักษณะด้วยธรรมชาติของตัวมันเอง (Jencks, 1972) (Jencks, 1993) ใน Collage City (1975) คอลลิน โรว์ (Collin Rowe) และเฟร็ด ค็อดเทอร์ (Fred Koetter) อ้างถึงผลงาน “Bull Head” อันเลื่องชื่อของปีกลีโซว่า ความสมบูรณ์แบบของ Bull Head ในฐานะผลงานศิลปะชิ้นเอกนั้น เกิดจากชิ้นส่วนที่ไม่สมบูรณ์ของจักรยานเพียง 2 ชิ้น อันประกอบด้วยยานและมือบังคับมารวมกันอยู่แบบหลวมๆ เท่านั้น สิ่งที่ได้จากเมืองอย่างโรมนั้นเป็นสิ่งที่บอกให้เราเห็นว่าเมืองที่มีเสน่ห์ไม่ได้เกิดจากการที่เป็นเนื้อเดียวของเมืองที่เหมือนกันหรือหลอมรวมกันทั้งหมด หากแต่เกิดจากการปะติดปะกันของประสบการณ์ที่มีความแตกต่างบริบทกันเป็นจำนวนมากอย่างลงตัว (Rowe, 1975) ในจุดหนึ่งที่ชาร์ลส์ เจ็กส์ชี้ถึงความเป็นภาวะหลังสมัยใหม่ที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือ ลักษณะที่เป็นการคัดสรรอย่างประณีต (Radical eclecticism) หรือการคัดสรรสิ่งละอันพันละน้อยให้มารวมกันอย่างลงตัวและมีเหตุผล ไม่ว่าสิ่งต่างๆ จะมีลักษณะจำเพาะ หรือมีสภาพเป็นพหุลักษณะก็ตาม การรวมกันเข้าของสิ่งต่างๆ ที่มีความแตกต่างกันควรจะเกิดจากการคัดสรรที่ลงตัว (Jencks, 1980)

¹¹ เป็นที่น่าสนใจว่าในปี 1980 ภายใต้กระแสความเคลื่อนไหวของ Feminism ในสหรัฐอเมริกาที่เป็นลักษณะหนึ่งของการเคลื่อนไหวในสังคมหลังสมัยใหม่ Dolores Hayden เขียน What would a Non-Sexist City Be Like? Speculation on Housing, Urban Design, and Human Work ลักษณะหนึ่งที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับโลกของผู้ชายในงานออกแบบสภาพแวดล้อมของมนุษย์ว่าจะเปลี่ยนไปอย่างไรหากคำนึงถึงวิถีชีวิตของเพศหญิงบ้าง อาทิ ที่ว่างหรือสวนสาธารณะสำหรับแม่บ้านที่ว่างช่วงบ่าย ร้านขายของชำใกล้บ้านหรือเครือข่ายอาหารปลอดภัยในชุมชน โดยให้เหตุผลว่าการวางแผนเรื่องที่อยู่อาศัย และเมืองอาจจะออกแบบให้คนทำงานก็ตาม แต่แม่บ้านเป็นแรงงานที่มองไม่เห็น ถูกซ่อนอยู่ในระบบเศรษฐกิจของเมืองกลับเป็นสิ่งที่ไม่ถูกมองเห็นในโลกของผู้ชาย แม้แต่ตัวการออกแบบ “บ้าน” เองก็ตาม

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 80 เป็นต้นมา¹¹ สถาปัตยกรรมและการออกแบบเมืองจะมีหน้าที่สำคัญที่จะทำให้เมืองเป็นสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยของมนุษย์ แต่ทั้ง 2 ยังแยกกันทำหน้าที่ตามสิ่งที่ตนคิดว่าเป็นขอบเขตความสามารถทางวิชาชีพของตน จนถึงยุคที่การขยายตัวของเมืองและวิสัยทัศน์ของเมืองใหม่ไม่ใช่คำตอบในการแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพชีวิตของคนเมืองอีกต่อไป ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 70 หลายต่อหลายเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงและมีความต้องการที่จะฟื้นฟูบูรณะผลงานอันเกิดมาจากการพัฒนาเมือง และสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นก่อนหน้านี้ อาทิ การพัฒนาพื้นที่ริมน้ำและย่านท่าเรือเก่าของกรุงลอนดอน ย่านริมแม่น้ำ สถานีรถไฟเก่า คลังสินค้าชานเมืองปารีส และเหตุการณ์ที่สำคัญทางการเมืองอย่างการทุบทำลายกำแพงเมืองเบอร์ลิน ในปี 1989 การฟื้นฟูเมือง (urban renewal) กลายมาเป็นแนวคิดในการตั้งถิ่นฐานที่สำคัญ รวมถึงความพยายามทำให้เมืองสามารถกลับฟื้นมามีชีวิต (revitalized) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งต้นของวิถีชีวิตเมืองขึ้นมาใหม่ได้ การเริ่มต้นดังกล่าวเริ่มจากการจัดรูปแบบการใช้งานและการใช้พื้นที่ต่างๆ ของเมืองขึ้นมาใหม่ (reconquering) ซึ่งไม่ใช่การหาทางใช้พื้นที่ดินในเมืองให้คุ้มค่าแต่เพียงอย่างเดียว (Doordan, 2001) (The Brussels Declaration, 1978) ในปี 1988 เช่นกัน เจ้าฟ้าชายชาร์ล มงกุฎราชกุมารแห่งอังกฤษให้สัมภาษณ์ถึงอนาคตของอังกฤษ และมีการตีพิมพ์บทสัมภาษณ์ส่วนหนึ่งลงในบทความชื่อ *A Vision of Britain* โดยมีประเด็นสำคัญ ที่พระองค์อยากเห็นคือ การทำงานร่วมกันและความเข้าใจกันอย่างปราศจากขอบเขตระหว่างคนงาน กรรมกร นักพัฒนา สถาปนิก และช่างฝีมือต่างๆ ในการที่จะฟื้นฟูอังกฤษโดยไม่ต้องเขียนกฎหมาย (ผังเมือง) ขึ้นมาใหม่ พระองค์ทรงพูดถึงแผ่นดินของพระองค์ด้วยการมองว่ามันเป็นสถานที่ที่ทุกตารางนิ้วล้วนมีประวัติศาสตร์ที่อัดแน่นอยู่ และทรงให้ออกคิดต่างๆ เป็นหลักการในการคิดและทำงานร่วมกันของคนกลุ่มต่างๆ

ตั้งแต่การคำนึงถึง ลำดับศักดิ์ (hierarchy), สัดส่วน (scale), ความกลมกลืน (harmony), การปิดล้อม (enclosure), วัสดุ (materials), การตกแต่ง (decoration), ศิลปะ (art), สัญลักษณ์และแสง (signs and lights), และชุมชน (community) (HRH The Prince of Wales, 1989)

หลังจากพระกระแสรับสั่งของเจ้าฟ้าชายชาร์ล มงกุฎราชกุมารแห่งอังกฤษ¹² ประมาณ 3 ปีให้หลัง กลุ่มดีเออร์เบิน วิลเลจ กรุ๊ป (The Urban Village Group) อันเป็นการสังเคราะห์งานของนักผังเมืองชื่อดังหลายคนอย่างลืออัน เครียร์และ คริสโตเฟอร์ อเล็กซานเดอร์ (Christopher Alexander) ได้ออกกรายงานเรื่อง *Urban Villages: A Concept for Creating Mixed-Use Development on a Sustainable Scale* ขึ้น โดยในรายงานมีสาระต่างๆ ตั้งแต่วัตถุประสงค์ของรายงานคือการเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองรูปแบบใหม่ที่เน้นการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานขึ้นมา และเพื่อให้หน่วยงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองในด้านต่างๆ ใช้เป็นหลักการของการพัฒนาสภาพแวดล้อมด้านต่างๆ ของเมือง โดยหลักการคือการที่หาทางใช้ทรัพยากรเมืองอย่างยั่งยืนและยืดหยุ่น เน้นแนวคิดเรื่องชุมชนเพื่อนบ้าน และเลิกแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมเดียว (monoculture) การสร้างการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างผสมผสานจะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมการมีชีวิตชีวา โดยดึงเอามวลชนและภาคเอกชนจำนวนมากเข้ามาร่วม และการวางแผนต้องนึกถึงการจัดสาธารณูปการให้ครบถ้วนไม่ใช่มีเฉพาะชั้นพื้นฐานและกระจายตัวอยู่ในระยะเดินเท้าให้เมืองมีความต่อเนื่องขนาดของหมู่บ้านเมือง (Urban village) ที่เหมาะสมมีขนาดประมาณ 40 Hectares (0.4 ตารางกิโลเมตร) สำหรับประชากร 3,000 – 4,000 คน ลักษณะการใช้ที่ดินแบบผสมผสานควรมีทุกช่วงของถนน และมีความผสมผสานรูปแบบและสัดส่วนของที่อยู่อาศัย แหล่งงาน

¹² อย่างไรก็ตามมีสถาปนิกจำนวนมากถูกชักชวนมาเสนอข้อคิดเห็นที่ประจักษ์ความคิดเห็นของพระองค์ เนื่องจากข้อวิพากษ์ของพระองค์ตรงไปตรงมา สร้างสรรค์สถาปนิก และแนวคิดของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ เนื่องจากหลายครั้งที่พระองค์แทรกแซงการทำงานของสถาปนิกด้วยการแจ้งข้อคิดเห็นโดยตรงไปถึงผู้จ้างว่าสถาปัตยกรรมของสถาปนิกต่างๆ มีความไม่เหมาะสมอย่างไร จนในปี 2009 ที่ผ่านมากลุ่มสถาปนิกที่ได้รับรางวัล Pritzker Prize และ Stirling Prize ที่เปรียบเสมือนรางวัลโนเบลของวงการสถาปัตยกรรม อาทิ Norman Foster, Zaha Hadid, Jacques Herzog, Jean Nouvel, Renzo Piano และ Frank Gehry ได้ร่วมกันทำหนังสือถึงหนังสือพิมพ์ The Sunday Times การกระทำที่ไม่เหมาะสมของพระองค์

และรูปแบบอาคารแบบต่างๆ การพัฒนาด้านต่างๆ ควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ควรใช้การรื้อย้ายแบบถอนรากถอนโคน การพัฒนาควรคำนึงถึงความสามารถในการถือครอง ความเป็นเจ้าของ การเปลี่ยนมืออาทิ การจ้างงาน ความสามารถในการเช่า หรือซื้อ การพัฒนาต้องสร้างความรู้สึกรัก ห่วงแหน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ให้คำนึงถึงความสำคัญระหว่างที่ว่างระหว่างอาคารพอๆ กับตัวอาคาร และให้คำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศ ศิลปะสาธารณะ ไปพร้อมๆ กับการเข้าถึงและการใช้งานอาคารเก่า สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าควรถูกนำเสนอเหมือนกับต้นทุนทางจิตวิทยาเพื่อสร้างความรู้สึกถึง “ถิ่น” ที่อยู่ สิ่งต่างๆ ควรดำเนินการให้อยู่ในรูปของผังเฉพาะ ผังบริเวณและข้อกำหนดในด้านต่างๆ ให้ครบถ้วน ผังต่างๆ ควรให้ความสำคัญกับการสัญจรด้วยเท้ามากกว่ารถยนต์ และการจัดระบบการขนส่งสาธารณะเพื่อเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ให้พอเพียง หลักการต่างๆ ใน urban villages กลายเป็นหลักการสำคัญของนิวเออร์บานิสซึม หรือการสร้างเมืองยุคใหม่จากพื้นฐานของเทรดิชันนัล เออร์บานิสซึม (Traditional Urbanism) (The Urban Village Group, 1992) โดยในปี 1993 ปีเตอร์ คัลธอร์ป (Peter Calthorpe), ไมเคิล คอร์เบ็ตต์ (Michael Corbett), อันเดรส ดูเอนี (Andrs Duany), เอลิซาเบธ มูเล (Elizabeth Moule), เอลิซาเบธ เพลเทอร์-ไซเบอร์เกอร์ (Elizabeth Plater-Zyberk), สเตฟาโนส โพลีซอยเดส (Stefanos Polyzoides), และ แดเนียล โซโลมอน (Daniel Solomon) ร่วมมือกันก่อตั้ง the Congress for the New Urbanism (สภาแห่งวิถีเมืองใหม่) ขึ้นมา โดยมีหลักการสำคัญ ๓ จุดเริ่มต้นอยู่ที่การให้ความสำคัญกับการสัญจรด้วยเท้า และจักรยาน การสร้างย่านชุมชนหรือชุมชนเพื่อนบ้าน การมีศูนย์กลางย่อยที่ประกอบด้วยร้านค้า โรงเรียน และสาธารณูปการที่สำคัญที่การกระจายตัวตามระยะการสัญจรด้วยเท้า และมีโครง

ข่ายของการสัญจรและพื้นที่สีเขียวที่ทั่วถึงสม่ำเสมอ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม ไปจนถึงการพัฒนาบทบาทของเมืองมหานคร การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมร่วมกันของเมืองและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง รวมถึงความสามารถในการบริหารจัดการตนเองได้อย่างเหมาะสมของเมืองในเชิงรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม (The Congress for the New Urbanism, 2011)

กลางทศวรรษที่ 90 เริ่ม คูลฮาาสได้ชี้ถึงความจำเป็นในการที่จะต้องเอาสถาปัตยกรรมและวิถีเมืองเข้ามารวมกันอย่างจริงจังอีกครั้ง แม้ข้อเสียของข้อเสนองจากเลอ คอรับูซีและนักสมัยใหม่นิยมทั้งหลายคือการทำความเข้าใจของวิถีชีวิตเมือง แต่สถาปนิกยุคโมเดิร์นก็ยังพยายามคิดถึงสถาปัตยกรรมไปพร้อมๆ กับภาพชีวิตที่ควรเกิดขึ้น เริ่ม คูลฮาาสชี้ให้เห็นจุดสำคัญที่ว่า เรื่องราวเกี่ยวกับวิถีเมืองนั้นใหญ่โตและสลับซับซ้อนกว่าการเอาทฤษฎีในการออกแบบสถาปัตยกรรมแบบเดิม เข้าไปกำหนด จากพื้นฐานของการเขียนบทภาพยนตร์ และความเป็นนักวิจัยตั้งแต่ปี 1978 เริ่ม คูลฮาาสเสนองานวิจัย “จิตตของเมืองใหญ่” เมืองระดับที่ได้ชื่อว่าเป็นนครหลวงของโลก หรือบาบิลอนในโลกปัจจุบัน เรื่อง Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan แนวทางการเขียนของหนังสือเล่มนี้มีภาวะความเป็นหลังสมัยใหม่มาก เพราะเป็นการเขียนย้อนไปศึกษาประวัติของ Manhattan และ Manhattan Urbanism ในส่วนต่างๆ ด้วยคำสำคัญหลากหลายที่เมื่อแรกอ่านดูเหมือนจะไม่เกี่ยวข้องกัน เหมือนสารานุกรม แต่เมื่อพิจารณาดูทั้งหมดเข้าด้วยกันแล้ว คำสำคัญทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นนิยามของ Manhattan เป็นการเล่าถึง Urbanism ด้วยการปะติดของนิยามแทนที่จะเป็นการเล่าถึงที่ว่างและสถาปัตยกรรมของเมืองโดยตรงแต่เพียงอย่างเดียว¹³ (Koolhaas, 1978)

¹³ หนังสือเล่มหนึ่งที่มีกลวิธีการเขียน และการเล่าเรื่องที่สามารรถกระตุ้นจินตนาการเกี่ยวกับเมือง และ Urbanism ได้ดีเช่นกัน Invisible Cities เป็นนวนิยายที่เขียนโดย Italo Calvino ตั้งแต่ปี 1972 หนังสือเล่มดังกล่าวถูกอ้างถึงว่าเป็น หนังสือที่สถาปนิก และศิลปินใช้อ่านหรือจัดให้เป็น Reading Book ในโรงเรียน เพื่อใช้กระตุ้นจินตนาการเกี่ยวกับความเป็นเมืองที่อาจจะเป็นไปได้ เพราะในสาระของหนังสืออ้างอิงถึงบทสนทนาระหว่าง Marco Polo กับ Kublai Kahn ตั้งแต่ศตวรรษที่ 13 ถึงการที่ Kahn ถามถึงเมืองต่างๆ ที่ Marco Polo เดินทางผ่านมา ซึ่ง Marco Polo ได้เล่าถึงเมืองต่างๆ กว่า 10 เมือง โดยตอนท้ายถูกเฉลยว่าเมืองต่างๆ ที่มีลักษณะพิเศษเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นเมืองๆ เดียวกัน นั่นก็คือ Venice ซึ่งตามเกร็ดของประวัติศาสตร์ของ Marco Polo จริงๆ ก็การกล่าวหาที่แท้จริงแล้ว Marco Polo ไม่เคยเดินทางไปถึงเมืองจีน แต่งานเขียนของ Marco Polo ต่อเมืองจีน อาศัยจากคำบอกเล่าของนักเดินทางท่านอื่นเช่นกัน

สิ่งที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมและวิถีเมืองที่ถูกพัฒนาขึ้นในยุคหลังสมัยใหม่เอง แท้ที่จริงแล้วก็คือตัวยุคหลังสมัยใหม่นั้นเอง แนวทางการพัฒนาจากสิ่งที่เลอ คอรับูซีเออร์และนักสมัยใหม่นิยมที่เคยเสนอก็คือการค่อยๆ ถอด/ลดทอนอุดมคติบางอย่างออกไปตั้งแต่รากฐานของสุนทรียภาพ การยกเลิกการมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงระบบขนาดใหญ่ การมองหาแนวทางการจะรวมกับธรรมชาติ และระบบสังคมมนุษย์มากขึ้น การที่ทำให้สถาปัตยกรรมอยู่ร่วมกับวิถีเมืองที่เป็นอยู่ได้ การให้ระบบคุณค่าที่ไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก การยกเลิกระบบคุณค่าแบบใบเบิลการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ และการสร้าง/ค้นหาตัวตนของมนุษย์ การทำให้สถาปัตยกรรมและเมืองเป็นมิตรกับคนแปลกหน้า และใช้งานด้วยภาพมากกว่าการจดจำพื้นที่และหน้าที่ของมันเป็นเหมือนเมืองเป็นเพียงเครื่องจักร การให้คุณค่าเฉพาะการปะติด ความไม่สมบูรณ์แบบ การเลือกสรรแบบมีเหตุผล พหุลักษณะ ความหลากหลาย สลับซับซ้อน และความขัดแย้ง ไปสู่ความเข้าใจเมืองแบบ Constructivism การใช้งานแบบผสมผสานไม่แบ่งแยก แต่ก็ยังมีระบบ และมุ่งเน้นความเข้าใจเรื่องของสถานที่ (place) และที่ว่างทางจิตวิญญาณ มากกว่าที่ว่างทางกายภาพ (physical space)

The Pearly Gates of Cyberspace (1999)

เป็นที่น่าประหลาดใจที่ว่าข้อเขียนจำนวนมากที่กล่าวถึงไซเบอร์สเปซแล้วมักจะอ้างถึงการเป็นยูโทเปียหรือดินแดนในสัญญาอยู่เป็นจำนวนมาก The Pearly Gates of Cyberspace; A History of Space from Dante to the Internet (1999) เป็นหนังสือที่เขียนโดยมาร์กาเรต เวอร์ไธม์ (Margaret Wertheim) โดยกล่าวถึงการพัฒนาความเข้าใจของที่ว่างที่ไม่ใช่ทางกายภาพ (None-physical space) ของวัฒนธรรมตะวันตก ตั้งแต่ว่าทกรรมของยุคกลางที่ว่าด้วยโลกของจิตวิญญาณ นรก สวรรค์ และการพิจารณาาระนาบของที่ว่างทางจิต (Soul space) ว่ามีอยู่ด้านล่างและบนโลก 3 มิติของมนุษย์ จนถึงบทที่ว่าด้วยไฮเปอร์สเปซ (Hyperspace) ที่ต้องอธิบายด้วยฟิสิกส์แบบควิน

ตั้มใน 3 บทสุดท้ายจะเป็นการกล่าวถึงไซเบอร์สเปซว่าเป็นที่ว่างทางจิตของโลกยุคใหม่และเป็นยูโทเปียมาร์กาเรต เวอร์ไธม์อธิบายว่าประวัติศาสตร์ของที่ว่างทางจิตว่าจิตของมนุษย์ต้องการที่อยู่และต้องการความยั่งยืนในความฝันของไซเบอร์สเปซ สามารถให้ภาพของ “ชีวิตที่ดีกว่า” ไม่มีวันตาย นอกจากนี้ ยังสามารถถอดสาระดตะ (essence) ออกจากกายหรือ Body ที่กำหนดความเป็นตัวตน (being) เพื่อเดินทาง หรือเชื่อมโยงกันทางสังคมได้อย่างไม่มีขีดจำกัด โดยไม่ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญ มาร์กาเรต เวอร์ไธม์ได้รวมเอาความฝันของมนุษย์ในสองเรื่องเข้าไว้ด้วยกันคือความฝันแบบสวรรค์ และการรวมตัวเป็นชุมชนที่มีความเท่าเทียมกัน อย่างยูโทเปียเข้าเป็นจุดเด่นของไซเบอร์สเปซนอกจากนั้น ภาพที่สนใจอย่างหนึ่งของไซเบอร์สเปซคือความจริงเสมือนหรือ Virtual Reality ในโลกหลังสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการแสวงหาหรือมีตัวตนในระดับจิตวิญญาณ หลังจากที่ความจริงไม่ได้มีเพียงแบบเดียวแล้วความจริงเสมือน ความจริงเสมือนคือสภาวะของความจริงแบบหนึ่งที่แยกเอาการปรากฏหรือมีตัวตนอยู่ในที่ว่างทางกายภาพจากการปรากฏตัวตนในที่ว่างทางจิตโดยที่ยังไม่ตาย หรือไม่เป็นเรื่องของจินตนาการที่มาจากผู้อ่านหรือคิดตามภาพที่เห็น เพราะความจริงเสมือนดังกล่าวอาศัยเครื่องมือคอมพิวเตอร์เพื่อแยกตัวตนที่เป็นกายควบคุมเครื่องอยู่ที่แห่งหนึ่งซึ่งคือที่ว่างทางกายภาพ ส่วนจิตหรือสภาพของตัวตนที่เป็นข้อมูลไปรวมอยู่ในที่อีกแห่งหนึ่งที่เรียกว่าไซเบอร์สเปซ (Wertheim, 1999) ดังนั้นพื้นที่ที่เป็นที่ว่างทางสังคมในไซเบอร์สเปซที่ทุกคนมีสิทธิมาพบเจอกันได้โดยไม่ผ่านอุปสรรคของภูมิศาสตร์จึงถูกเรียกว่าชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) หรือไซเบอร์ยูโทเปีย (Cyber Utopia) ซึ่งเป็นยูโทเปียของความจริงเพียงแค่ครั้งเดียวที่รวมกันอยู่

ใน *City of Bits* ให้คำนิยามเชิงพื้นที่ในไซเบอร์สเปซ ไว้ที่น่าสนใจว่า “Electronic Agoras” หรือตลาดอิเล็กทรอนิกส์ คนที่จะเข้าตลาดที่เป็นพื้นที่สาธารณะได้จะต้องมีตัวตนอีกแบบหนึ่ง อาทิ email address และเข้าผ่านกุญแจที่เรียกว่า Password ในขณะที่กายภาพนั้นอยู่หน้า cafe ที่เรียกว่า keyboard (mouse และ monitor) เพื่อที่จะเปิดเจ้ากล่องที่เรียกว่า box (inbox) เพื่อที่จะติดต่อกับ

ผู้อื่นได้ตลอดเวลา ผู้เดินทางบางครั้งเป็นเพียง *Flaneur*¹⁴ หรือผู้ที่ท่องเที่ยวอย่างไร้จุดหมาย William J' Mitchell ผู้เขียน *City of Bits* ชี้ว่าเราอยู่ใน Bit City สิ่งที่เราเรียกว่า network คือเมืองหรือพื้นที่สาธารณะที่เราอยู่ เครือข่ายต่างๆ เกิดมาก่อนตัวตนของเราเสียอีก เราเป็นเพียงผู้ที่ต้องการเข้ามาอาศัยอยู่ใน City of Bits มีที่ดิน และมูลค่าของสิ่งต่างๆ เชื่อมโยงกับโลกทางกายภาพแบบไม่เป็นหนึ่งเดียว (ย่ำว่าความจริงเสมือนที่มีความจริงสองส่วน แยกกันอยู่ระหว่างความต้องการที่ตั้งของกายและจิต ไม่เกี่ยวข้องกันเลยก็ได้) การเดินทางใน City of Bits ก็เหมือนกับเดินทางในเมืองที่ไม่มีข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์และลำดับทางกายภาพ เหมือนเมืองที่มีลาน จตุรัส มีถนน มีตลาด หรือ สถานที่ต่างๆ แต่ใน City of Bits มีสิ่งที่เรียกว่า "Site" หรือ Website แทน ซึ่งไม่มีเจ้าของ มีแต่ผู้ดูแล แต่มีมูลค่าและการถือครองได้อย่างชั่วคราว จนถึงตรงนี้ สภาพของ ไซเบอร์สเปซ ที่ก่อตัวขึ้นเป็น City of Bits ในปัจจุบัน มีสภาพเหมือนการอยู่อาศัยในยูโทเปียมาก (Mitchell, 2000) คุณค่าของการอยู่ในสถานที่เสมือนหรือภาพการจำลองแบบนี้คือความไม่จีรังและการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เส้นทึบของ ไซเบอร์สเปซคือความสามารถในการบรรจุ และการค้นเจอสิ่งที่ไม่คาดคิดอยู่เสมอ

จากการที่จิตต้องการที่อยู่และมีที่ให้อาศัยได้ อยู่อยู่เสมอในประวัติศาสตร์ของการสร้างที่ว่างของมนุษย์ ไซเบอร์สเปซจึงเป็นเหมือนภาคต่อขยายที่มาก่อนเวลาหรือก่อนวันพิพากษาสู่ปฐมแห่งบทเรซูชาเล่มใหม่ (พร้อมกับการล่มสลายของ Babylon) ใน *Space between People: How the Virtual Changes Physical Architecture* มีการกล่าวถึงภาวะการอวตาร (Avatar) หรือการสร้างตัวตนใหม่ใน ไซเบอร์สเปซ เพราะในโลกหลังประตูเมืองเรซูชาเริ่มแห่งใหม่ไม่ได้อธิบายไว้ว่ามนุษย์จะอยู่ต่อไปอย่างไร โดยเฉพาะหลังจากการที่ภาวะหลังสมัยใหม่ได้ประกาศลดบทบาทของผู้สร้างอย่างพระเจ้าไปแล้ว ไซเบอร์สเปซจึงเป็นพื้นที่เปิดให้ผู้คนต่างๆ ที่ประสงค์จะอยู่อาศัยสามารถ

สร้างตัวตนขึ้นมาใหม่ได้ในลักษณะของ "Second Life" หรือชีวิตที่ 2 ตัวตนใหม่ดังกล่าวอาจจะถูกสร้างจากตัวตนเดิม หรือตรงข้าม/เปลี่ยนแปลง/ปรับปรุงจากเดิมจากที่ตนไม่ต้องการก็ได้ นอกจากนั้นไซเบอร์สเปซ ยังเปิดโอกาสให้เกิดที่ว่างทางสังคมแห่งใหม่ที่ไม่วุ่นอยู่กับขีดจำกัดของภูมิศาสตร์และเวลา เพราะหลังจากจิตของคนต้องการที่อยู่แล้ว ก็ต้องการการรวมกลุ่ม (Schich, 2008) เครือข่ายทางสังคม (social network) นี้กลายเป็นนวัตกรรมทางสังคมรูปแบบใหม่ของการรวมตัวกันของผู้ที่สนใจเฉพาะเรื่อง และไม่ต้องการให้ขีดจำกัดพื้นที่ทางอายุ เพศ วัย และฐานะทางสังคมมาเป็นอุปสรรคพื้นฐานในการพบเจอกันเครือข่ายทางสังคมผ่าน ไซเบอร์สเปซกลายเป็นเครือข่ายและเครื่องมือทางสังคมรูปแบบใหม่ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ได้มากกว่าการรวมกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเฉพาะเรื่อง เครือข่ายทางสังคมต่างๆ จึงเกิดขึ้นเพื่อสร้างพื้นที่และเครื่องมือในการปฏิสนธิและการสร้างปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ตามข้อจำกัดของความเร็วและขนาดในการรับส่งข้อมูลผ่านอุปกรณ์ต่างๆ อย่างไรก็ตาม การกล่าวเปรียบเทียบกับ ไซเบอร์สเปซเป็นยูโทเปียหลังสมัยใหม่ (postmodernist utopia) นั้น อาจจะมีส่วนถูกหาก ยูโทเปียหมายถึงสิ่งที่ไม่ใช่สถานที่และไม่มีอยู่ทางกายภาพ (no-place and no-topo) ไซเบอร์สเปซได้เปลี่ยนความหมายจากความเป็นอิสระจากการถือครองไปสู่การเป็นอิสระจากข้อจำกัดที่จะมี จะเป็น หรือจะเปลี่ยน อย่างไรก็ได้ และที่สำคัญจาก "สถานที่ที่ไม่มีวันเป็นจริง" ไซเบอร์สเปซได้เปลี่ยน (deconstruct) ให้ ยูโทเปียกลายเป็นความจริงในอีกรูปแบบหนึ่งต่อยอดจากความเป็นจริงในวรรณกรรม มาสู่ความเป็นจริงเสมือนที่ยอมรับได้ว่าเป็นความจริงชนิดหนึ่งในโลกหลังสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ไซเบอร์สเปซ ถูกมองว่าเป็นห้องทดลองของพื้นที่สาธารณะ เป็นผลรวมของความผันของการที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันในรูปแบบต่างๆ หรือที่เรียกว่า "ความจริงสมมุติ" Simulacrum หรือเป็นวิถีเมืองอีกรูปแบบหนึ่งที่มีสถาปัตยกรรมที่แตกต่างออกไป

¹⁴ แนวคิดเรื่อง Flaneur ปรากฏอยู่ในแนวคิดเรื่อง Postmodernism ที่อ้างอิงพฤติกรรมของผู้ที่เดินทาง หรือท่องเที่ยวในที่ต่างๆ เรื่อยๆ อย่างไร้จุดหมาย ไม่ก่อเกิดประโยชน์ เป็นอาการหนึ่งของคนในยุคข้อมูลข่าวสาร หรือในโลกของการสื่อสารสมัยใหม่ เหมือนคนเป็น "จิตเภท" ดู TV ทอง Web ล่องลอยไปอย่างไม่มีตัวตน บอกไม่ได้ว่าต้องการอะไร ความจริงเป็นเพียงสิ่งที่พบเห็นในหัวงั้นๆ เท่านั้น เหมือนกับคนเลือกเดินห้าง หรือการเลือกสินค้าแต่ไม่ได้มีความต้องการซื้อในตลาด ปลอ่ยให้ความต้องการและสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเองอย่างไร้เจตจำนง เหตุที่เกิดการเดินทางในลักษณะนี้ได้อันเนื่องมาจาก "ฟลาเนอร์" นั้น ปลอ่ยให้ตัวเองเดินทางด้วยจินตภาพ จิตใต้สำนึก ความทรงจำ ความปรารถนา โดยอ้างอิงกับร่องรอยที่มีอยู่ในสถานที่จริง และเป็นมากในที่ว่างอย่าง Cyberspace

“More” is not “Newer”: “มากขึ้น” ไม่ใช่ “ใหม่กว่า”

“What ever happened to urbanism?” (1994) ในบทความที่อยู่ใน S, M, L, XL ที่ เร็ม คูลฮาสเปิดด้วยประเด็นร้อนของการที่ไม่ปรากฏอยู่ของ “เออร์บานิสซึม” ในฐานะ “วิชาชีพและศาสตร์” อีกแขนงหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบวิถีชีวิตเมืองที่มากกว่าการศึกษาหรือสังเกตวิถีชีวิตแบบสังคมวิทยา เร็ม คูลฮาสใช้คำว่าเออร์บานิสซึมพร้อมกันใน 3 ความหมายคือ ศาสตร์ วิชาชีพ และวิถีชีวิต และชี้ว่าองค์ประกอบขนาดใหญ่ของเมืองอย่างสนามบิน เมืองใหม่ เมืองบริวาร ทางหลวง อาคารสูง โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ หรือสิ่งต่างๆ ที่เป็นผลพวงจากยุคสมัยใหม่เพราะงานทั้งหมดไปตกอยู่ในมือของนักวางผังและสถาปนิก โดยเร็ม คูลฮาสให้เหตุผลถึงความยุ่งยากและสลับซับซ้อนของตัวศาสตร์ของการออกแบบเมืองในฐานะเออร์บานิสซึมเองที่ทำให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ เร็ม คูลฮาสตอบย้ำด้วยการอ้างอิงภาพล้อของเออร์บานิสซึมด้วยการอ้างอิงแนวคิดของเหล่านักปรัชญาหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) หลายคนอย่างเดอริดา (Derrida) ที่มีักจะพูดถึง “... cannot be Whole.”, โบดริยาร์ด (Baudrillard) ว่า “... cannot be Real.” และวีริลิโอ (Virilio) ที่ว่า “...cannot be There.” สามารถใช้นิยามเออร์บานิสซึมได้

แท้จริงแล้วเจตนาของเร็ม คูลฮาสคือการบอกว่า “เออร์บานิสซึมคือยูโทเปีย” หรือไม่ว่าง? เร็ม คูลฮาสชี้ว่าเหตุที่เออร์บานิสซึม ในฐานะ “ศาสตร์” ตกอยู่ในสภาพเหมือนถูกเนรเทศไปสู่โลกแห่งการสมมติเพราะ ปัญหาของความสัมพันธ์ระหว่างเออร์บานิสซึมกับปัญหาของเมืองมันหยั่งรากลึกและไม่ชัดเจน สาเหตุมาจากส่วนหนึ่งรากฐานแบบเออร์บานิสซึมในตัวศาสตร์เองที่มุ่งมองหาสังคมที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งอาจตรงข้ามกับหน้าที่ความรับผิดชอบจริงๆ ที่ต้องทำ ทั้งๆ ที่เออร์บานิสซึมมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับพลังของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ แต่กลับถูกแยกเงื่อนไขที่สำคัญออกจากกัน แล้วยังตัดตัวเองจากการปฏิบัติ หรือกล่าวโทษว่าที่ทำการต่างๆ ไม่ได้เป็นเพราะ

ผู้คนไม่เข้าใจ และเมื่อเป็นเช่นนั้นเร็ม คูลฮาสชี้ว่าโลกก็เหมือนถูกทิ้งให้อยู่กับสถาปัตยกรรมในรูปของการออกแบบอาคารและการวางผังเมืองอย่างเดียว โดยเร็ม คูลฮาสชี้ว่าการออกแบบสถาปัตยกรรมแบบเดิมที่เต็มไปด้วยการล่อลวง และ “ทำให้สิ่งที่ควรเกิดด้วยวิถีชีวิตเมืองนั้นตายไป” (Koolhaas, 1994) ความตายดังกล่าวนำมาซึ่งความหายนะทั่วทุกหัวระแหงเพราะโลกกำลังจะเป็นโลกแห่งเมือง เนื่องมาจากว่าประชากรส่วนใหญ่จะอยู่ในเมือง

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ๆ ระหว่างสถาปัตยกรรมและวิถีเมืองจะจบสิ้นลงแล้ว เพราะหากดูจากทั้งทิศทางของการพัฒนาทางสังคมและที่ว่างของความรู้ใน ไฮเบอร์สเปซ หรือแนวทางของ Green Urbanism แบบต่างๆ ก็ต้องการความสัมพันธ์หรือการปฏิสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรมในรูปแบบที่แตกต่างกันไป และสิ่งที่เร็ม คูลฮาสพยายามชี้ก็ไม่ใช่ว่าการล่มสลายของ Urbanism จริงๆ อย่างที่อ้างอิงไว้ตั้งแต่แรก แต่กลับเป็นการบอกว่าสำหรับอิทธิพลของ Urbanism ในงานสถาปัตยกรรมไม่มีคำว่า “ใหม่” หรือ “ใหม่กว่า” แล้ว มีแต่คำว่า “มากกว่า” หรือ “มากขึ้น” (more) หรือต้องการ “การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง” (modified) เหตุที่ เร็ม คูลฮาสชี้เช่นนี้เพราะว่าเห็นว่าการไปนี้วิถีชีวิตเมืองไม่ต้องการสิ่งใหม่ (หรือจริงๆ แล้วก็ไม่ได้ต้องการความใหม่มาก่อนเลย) แต่วิถีชีวิตเมืองต้องการสิ่งที่ตอบสนองวิถีชีวิตได้มากขึ้น หรือต้องการการปรับปรุงแบบจากของเดิมอย่างเหมาะสม การออกแบบไม่ควรมีการสร้างอารยธรรมใหม่ให้แล้วเสร็จสมบูรณ์แล้วอยู่ไปร้อยปีพันปีโดยไม่ต้องแก้ไข เพราะทุกสิ่งอยู่ภายใต้การพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เมื่อก่อนการสร้างวิถีเมืองเป็นเพียงความฝันแบบปราสาททรายในทางตรงกันข้าม ในปัจจุบันเหมือนการหาทางที่จะว่ายน้ำในทะเลเปิดสุดท้าย เร็ม คูลฮาสชี้ข้อดีของความล้มเหลวของเออร์บานิสซึมในอดีตที่ผ่านมาว่ามันแต่อย่างมาคาดคิดจากอดีตหรือดินแดนในสัญญาโดยเปรียบเทียบว่า “การได้เรียนรู้แนวคิดของนิเทศคือโอกาสอันเกิดมาจากความล้มเหลวของนักออกแบบเมืองที่ผ่านมา”¹⁵ นักออกแบบเมืองจะต้องเรียนรู้แนวคิดหรือสร้างจินตภาพของเมืองได้บนพื้นฐาน

¹⁵ นักปรัชญาชาวเยอรมัน ผู้ประกาศความตายของพระเจ้า และเป็นต้นรากความคิดของปรัชญาหลังสมัยใหม่ โดยมีแนวคิดที่สำคัญที่การมองว่ามนุษย์ถูกพันธนาการด้วยวาทกรรม ด้วยชุดความคิดจากตำรา ตำนาน หรือศาสนา ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นพันธนาการที่ห้ามหรือปิดกั้นไม่ให้มนุษย์ค้นพบตัวตนหรือความจริงที่แท้จริงของแต่ละคนได้

รูปแบบและต้องรู้จักเสี่ยงแบบไร้เหตุผลบ้าง เริ่ม คูลฮาส ประกาศกร้าวว่าวิถีเมืองควรจะเป็นเรื่องที่คุยกันอย่างเอา
จริงเอาจึงให้เหมือนกับองค์ความรู้หรือศาสตร์ที่เกี่ยวกับ
เรื่องเพศ สำหรับเริ่ม คูลฮาสแล้วดินแดนสุดท้ายใน
สัญญาจบลงไปด้วยตั้งแต่ข้อเสนอของเลอ คอร์บูซีเอร์เสนอ
โครงการ “A Contemporary City of Three Million
Inhabitants” และต่อแต่นั้นเมืองในสัญญาไม่ว่าจะเป็นมุมมอง
จากสถาปัตยกรรมหรือจากวิถีเมืองใดๆ ก็ตาม ไม่มี
อะไรนอกจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรื่องวิถีชีวิตและ
สภาพแวดล้อมของความเป็เมืองอีกต่อไปแล้ว

บรรณานุกรม

Alison, J. et al., eds., 2007. Future City: Experiment and
Utopia in Architecture. London: Thames & Hudson.

“Archigram.” 2003. In Architectural Theory from The
Renaissance to the Present, 770 – 775. Koln: Taschen.

Archigram. 1964. “Universal Structure.” In C. Jencks and
K. Kropf, eds. Theories and Manifestoes of Contemporary
Architecture, 224 – 225. London: Academy Editions.

Bloomer, K.C. and Moore, C.W., 1977. “Body, Memory
and Architecture.” In C. Jencks and K. Kropf, eds.
Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture,
71 – 74. London: Academy Editions.

Doordan, D.P. 2001. Industrialization and the Home, In R.
Mason, Editor. Twentieth-Century Architecture, 72 –
75. London: Laurence King.

_____. 2001. Reconfiguring the City, In R. Mason, Editor.
229 – 241. Twentieth-Century Architecture, London
: Laurence King.

HRH The Prince of Wales, 1989. A Vision of Britain, In C.
Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes
of Contemporary Architecture, 196 – 198. London:
Academy Editions.

Ingels, B., 2009. Yes is More: An Archicomic on Architectural
Evolution. Dauphin Island, AL. : Evergreen Press.

Jacobs, J., 1961. The Death and Life of Great American
Cities, In C. Jencks and K. Kropf Editors. Theories and
Manifestoes of Contemporary Architecture, 24 – 26.
London: Academy Editions.

Jencks, C., 1993. Ad Hoc and Urbanist: Toward a City with
Memory, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Architecture
Today, 158 – 177. London: Academy Editions.

_____. 1993. From Historicism to Radical Eclecticism, In
C. Jencks and K. Kropf, Editors. Architecture Today,
112 – 141. London: Academy Editions.

_____. 1993. Late-modern Departures, In C. Jencks and
K. Kropf, Editors. Architecture Today, 21 – 49. London:
Academy Editions.

_____. 1980. Towards a Radical Eclecticism, In C. Jencks
and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of
Contemporary Architecture, 86 – 87. London: Academy
Editions.

Jencks, C. and N. Silver, 1972. Adhocism, In C. Jencks and
K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of
Contemporary Architecture, 49 – 51. London: Academy
Editions.

“Kisho Kurokawa.” 2003. In Architectural Theory from The
Renaissance to the Present, 776 – 781. Koln: Taschen.

Koolhaas, R., 1978. Delirious New York: A Retroactive
Manifesto for Manhattan, In C. Jencks and K. Kropf,
Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary
Architecture, 271 – 273. London: Academy Editions.

- _____. 1994. What Ever Happened to Urbanism?, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 305 - 306. London: Academy Editions.
- Krier, L., 1978. Rational Architecture: The Reconstruction of the City, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 75 - 76. London: Academy Editions.
- Kurokawa, K., 1977. Metabolism in Architecture, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 68 - 70. London: Academy Editions.
- Kurokawa, K., 1987. The Philosophy of Symbiosis, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 106 - 108. London: Academy Editions.
- Lynch, K., 1960. The Image of the City, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 18 -21. London: Academy Editions.
- Maki, F., 1964. The Megastructure, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 227 - 228. London: Academy Editions.
- Mitchell, W.J., 2000. Electronic Agoras, In City of Bits; Space, Place, and Infobahn, 7 - 24., Cambridge, MA.: The MIT Press.
- Rossi, A., 1966. The Architecture of the City, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 36 -39. London: Academy Editions.
- Rowe, C. and Koetter, F., 1975. Collage City, In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 61 - 64. London: Academy Editions.
- Schich, M. and Kramer, S., 2008. "How Simple Life Deconstructs Utopia.", In S. Doesinger, Editor. Space between People, 30 - 45. Munich: Prestel.
- Thanapet, K.,2010. "From Babel to Modern Utopia.", Department of Architecture Journal, Chulalongkorn University. (December, 2553): 39 - 54.
- "The Brussels Declaration, Reconstruction of the European City.", 1978. In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 176 - 177. London: Academy Editions.
- "The Congress for the New Urbanism, "Charter of the New Urbanism.""", (n.d.). [Online]. Available: <http://www.cnu.org/charter.>, [Retrieved March, 2011].
- "The Urban Village Group, Urban Villages", 1992. In C. Jencks and K. Kropf, Editors. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture, 199 - 200. London: Academy Editions.
- Wertheim, M., 1999. The Pearly Gates of Cyberspace: A History of Spacefrom Dante to the Internet. London: Doubleday Book.